

# 3

fejér megyei

# könyvtáros

XIII. ÉVFOLYAM, AUGUSZTUS

# 1973



FEJÉR MEGYE KÖNYVTÁROSAINAK TÁJÉKOZTATÓJA

# 3

# fejér megyei könyvtáros

XIII. évfolyam

1973

augusztus

FEJÉR MEGYE KÖNYVTÁROSAINAK TÁJÉKOZTATÓJA

## tartalom

### GYERMEKKÖNYVTÁROS NAPOK DUNAUJVÁROS 1973

VARGHA BALÁZS	Anyanyelvi nevelésünk	3
KORÁNYI TAMÁS	A gyermek természettudományos világképe	7
HARGITAI NÁNDORNÉ	Gyermekfoglalkozások szervezése a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulójára	13
GRÁFNÉ FORRAI MAGDOLNA	Közös zenehallgatás a gyermekkönyvtárban	23
VÁGÓ JÓZSEFNÉ	"Látod, amit én látok?" Csoportos foglalkozás 9-10 éves gyerekeknek	26
TANKA JÁNOS	Jutalmazzuk legrégebb olvasóinkat! A svájci könyvkultúra bemutatkozása Fehérváron (N. L.)	30 33
KATONA ZSUZSANNA	Szinesen, elevenen K i t ü n t e t e t t j e i n k Csukly Alajos 1924-1973	34 35 36
	E z t l á t t u k Hüsitő még nincs - könyv már van! A bicskei Vajda János Könyvtár tájékoztatója	38 39
	K ö v e k , s z i n e k , e m b e r e k Áts József, a tragikus sorsu kálozi költő (Tanka János)	40
	K ö n y v e s p o l c 1973. május - július (-ó-)	43
	H i r e k	45



---

Fejér megyei  
K ö n y v t á r o s

---

Fejér megye  
könyvtárosainak  
tájékoztatója  
(Körlevélként)

A 32., 42. és 44. lapon PINKE MIKLÓS  
tollrajzai

SZERKESZTI

a Szerkesztő Bizottság

Tagjai:

Dr. Csongor Endréné  
Murányi Lajos  
Neményi László  
Sudár Ivánné  
Tóth György István

KIADJA

a Vörösmarty Mihály  
Megyei Könyvtár  
Székesfehérvár,  
Bartók Béla tér 1.  
Telefon: 12-684  
Felelős kiadó:  
Dr. Csongor Endréné

E S Z Á M U N K M U N K A T Á R S A I

---

KÉSZÜLT

a Papiripari Vállalat  
Dunaujvárosi Gyára  
sokszorosító üzemében  
400 pld.— Romayor  
Dunaujváros

GRÁFNÉ FORRAI MAGDOLNA, karnagy, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tudományos munkatársa; HARGITAI NÁNDORNÉ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtári módszertani munkatársa; KATONA ZSUZSANNA, a Dunai Vasmű Vörösmarty Könyvtárának munkatársa; KORÁNYI TAMÁS, a Gondolat Kiadó munkatársa; NEMÉNYI LÁSZLÓ, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár munkatársa; TANKA JÁNOS, abai községi könyvtáros; TÓTH GYÖRGY ISTVÁN, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; VÁGÓ JÓZSEFNÉ, a dunaujvárosi József Attila Városi Könyvtár gyermekrészlegének vezetője; VARGHA BALÁZS, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának munkatársa

---

A boritón Dési Huber István Olvasó munkás című festményének reprodukciója

1973\*

VARGHA BALÁZS

## ANYANYELVI NEVELÉSÜNK

Bárki fölvehetné - mint ahogy fel is vetették már -, hogy mi köze ennek a témának a könyvtárhoz. A nyelv, mely a beszéden kívüli kommunikáció módjaival kiegészülve minden társas érintkezés alapja, mindenekelőtt a könyvek által kapcsolódik a könyvtárhoz. A könyvek megértése: nyelvi probléma. A könyvtárosok legszorosabb értelemben vett szakmai igénye, hogy a gyerekek tudjanak bánni a nyelvvel. Ha az anyanyelvi oktatás nem áll a kívánatos fokon, ha nem segíti a gyerekeket az élő beszéd jó használatában és az írott beszéd megértésében, nekünk, könyvtárosoknak is sokasodnak a nehézségeink.

Ez a probléma nem akkor kezdődik, amikor a gyerekek elérik a könyvtárlátogatás életkorát. A nyelvi kapcsolat a születéstől szerepet játszik a gyermek életében. Attól az életkortől, amelyről azt hinnénk, a gyerek még egyáltalán nem érti a beszédet. A kismama a tisztába tevés szertartása közben beszél csecsemő gyerekéhez, nem szavakkal, mondatokkal, tagoltan, hanem valamiféle énekesmadár nyelven. Talán nem is tudja a mama, hogy ő most társalog a kicsivel. Az, hogy mozdulatait kísérvé "kidalolja" kicsinye iránt érzett szeretetét, a gyermekben megnyugtató érzést kelt. És nagy szüksége is van rá. Ugyanakkor - egyesek véleménye szerint - az is meghatározó további értelmi fejlődésében, hogy milyen értelmi foku, intellektuális minőségű beszédet hall a csecsemő egyéves koráig a környezetében. A gyermek kimondja az első szavakat, majd megtanul beszélni. Szellemi erőfeszítést tesz, hogy kifejezze magát, hogy érzelmeinek, gondolatainak közlését magasabb fokra fejlesztesse. Beszédének sajátossága, hogy nyelvi hibákat követ el. De ezek a hibák arra mutatnak, hogy kezdettől fogva nyelvi rendszerben gondolkodik, és a szavakat formájuk és szerepük alapján rendezi, hozza össze. Ez a rendszer, mely eltüri a téves formákat, a nyelv szabadabb, expreszszivebb használatáról tanuskodik. A felnőttek nevetnek a gyerek nyelvi ötletein. S ő nem mindig tudja megítélni, hogy ez mit jelent, "jót" mondott, vagy rosszat. A javításokkal, helyreigazításokkal a felnőttek, nagyobbak lassan a családi nyelvi norma elfogadtatása felé irányítják a kisgyereket.

\* A Baranya, Tolna és Fejér megye gyermekkönyvtárosainak rendezett konferencia (1973. május 14-17.) néhány előadását közöljük, rövidítve.



Óriási szellemi utat tesz meg a gyerek az első szavak kimondásától óvodás nagycsoportos koráig. A "miértekkel" szerzett ismereteit összeegyezteti a manuális foglalkozásai, játécai során tapasztalt összefüggésekkel. A tárgyakat éppugy, mint saját magát, irigylésreméltó szabadsággal kezeli. A mindennapi tárgyak az ő számára nem a maguk használati jellege és értéke szerint jelennek meg, hanem mint ennek a manuális játéknak az elemei (pl. pörgettyűnek használ egy herendi tányért). Játék közben a tárgyak keltik benne az ingert, hogy saját maga is átváltozzon, szerepeket játsszon. (Ismert példa: ha az összetolt székekkel vonatot játszó gyermeket szeretettel megcsókolja az édesanyja, tiltakozik: "nem szabad a mozdonyt megcsókolni, mert akkor a kocsik azt hiszik, hogy nem igazi.") Ennek a szerepjátszásnak sok nyelvi tünete van, pl. nagyobb gyerekek helyszíni közvetítést adnak gombfoci mérkőzéseikről, mint a nagyok labdarugásáról a rádió. Egyébként a paraszti nyelvben is sokkal több a tárgyakkal való társalgás, mint a kiművelt emberek nyelvében.

A gyerekek nyelvi készségének fejlődése eljut odáig, hogy miután megtanultak énekelni gyermekjátékokat, dalokat, ezek formavilágán belül szabadon variálnak, hozzáköltenek. Ehhez - a formásabb gyermekalkotáshoz - a tanult dalok adják az ingert. Az pedig, hogy a mozgással kísért, ritmizálási ösztönre épülő, kultikus hangulatu mondókákra variánsokat talál ki vagy rögtönöz, azt mutatják, hogy a gyerek bensőséges kapcsolatba lépett a művészettel.

A paraszt folklor halálra van ítélve. Már a 18. század végén ebből a félelemből támadt a gyűjtés. De van egy másik folklor is: a gyerekeké. Verses, énekes, egyéni vagy társas alkotási készségük nemhogy nem hal ki, hanem mindig is virágzik. De ezt nem ismerjük eléggé, még össze sincs gyűjtve. A magyar népzene tára I. kötetének, a Gyermekjátékoknak első 70 dalát Debrecen-Nyulason gyűjtötték, amely nem is falusi környezet, hanem proletár-negyed. Ha nemcsak a dallammal énekelt játékokat gyűjtötték volna össze Nyulason, külön kötetet tett volna ki az anyag.

Az egyéni és közösségi alkotás a folklorban is érdekes viszonyban van egymással. A sirató énekekben az egyik közeli hozzátartozónak el kellett énekelni, hogy a halott életében utoljára mit kért enni, ki kellett énekelni utolsó szavait is stb. Rögtönöznie kellett a hagyományos szöveg- és dallamfordulatok keretében. A gyerekeknek nincsenek ilyen, közösség által megszabott egyéni feladataik, de vannak olyan szituációk, amelyekben egyéni, saját kezdeményezésű alkotókká válnak. (Egy pesti autóbusszon magam is tanuja voltam annak, hogy egy, láthatóan a szemorvostól szabadult, félszemén kötést viselő kislány boldog dalocskát rögtönzött: "Látom a felhőt, látom az autót, Skoda autó", melyben a feszültségét oldotta fel, örömét fejezte ki az orvosi beavatkozás szorongattatásai után. Ugyanolyan körülmények közt született meg ez a rögtönzött dalocska, mint a legszebb klasszikus versek. Ezekkel - a részben a közösségben kialakuló szövegekkel, részben az egyéni dalokkal és költeményekkel - párhuzamba lehet állítani a gyerekek egyéb alkotó készségét: a színjátszást, a táncolást, a rajzolást, a mintázást, tehát a művészi alkotás egyetemes képességét. De meglepő fokot ér el az óvodás gyerek a logikus gondolkodás terén is. Ennek komoly próbája a kisgyermekkorban a születés és a halál megértése, amit analógiásan kiterjeszt a világ szü-



letésének és pusztulásának problémájával. Ugyanolyan izgalommal foglalkozik mindkét kérdéssel. Ezekkel a végső problémáikkal a gyerekek úgy állnak szembe, mint akik a lét és nemlét kérdéseit vetik föl saját maguknak és a felnőtteknek. Magukban még többször, mint ahányszor mi, felnőttek tudomást szerzünk róla. S itt már ahelyett, hogy követnénk fejlődésüket, valami végzetes értetlenséggel figyelmen kívül hagyjuk azt a szellemi utat, amit a gyerekek első osztályos korukig bejártak. Egy pszichológus rádióelőadásában hallottam, hogy a gyerekek értelmi szintjét meghaladó kérdésekre ügyesen elterelő választ kell adni. Pl. ha azt kérdezi a gyerek: "Miért megy a mozdony?", nem magyarázhatjuk el a Dieselmotor szerkezetét egy óvodásnak, helyette mondjuk azt: "Azért, hogy elvigyen a nagymamához". A gyerek joggal válaszolja erre az "elaterelésre": "Nem azt kérdeztem!" Nem elterelnünk kell a kérdést, hanem igenis válaszolnunk rá.

Tisztán, világosan és őszintén! Fáradhatatlanul. Valójában azonban megunjuk folytonos kérdezését, nem is figyelünk rá, hogy gyerekünk meddig jutott el a gondolkodásban. És csak ezután - a fejlődés ekkora útja után - kezdődik meg az anyanyelvi oktatás az iskolában...

A következőkben nem kritikai észrevételemet mondanám el - ezeket több helyen megírtam a tanterv, a tankönyvek, a nevelői kézikönyvek hibáiról -, inkább arról szólnék: miként kellene? Vagyis a gyerekeket hogyan lehetne tovább vezetni, az addig nagy léptekben kifejlődött nyelvi készségeikre bátran építeni. Mert ma annak a gyereknek, aki ötéves korában épkézláb verset, dalocskát tudott rögtönözni, a harmadik osztályban az önálló fogalmazás helyett a közösen helyesre csiszolt, valójában a tanító által diktált szöveget szabad csak uniformizáltan leírnia!

Először is a legkisebb gyerek nyelvi ötleteiben megfigyelhető rendszerben-gondolkodás kínálkozik megvizsgálásra. Egy négyéves gyerek a bajuszt nagyon logikusan "szájöldöknek" nevezte, a szemöldök szó alapján alkotott áttétellel. Vagy egy másik a felső kart "karcombnak" stb. A "kézfaj" "törvényes" elnevezés, miért ne lehetne hát hasonlóan kitölteni a többi rubrikákat is? Nyelvünk szürrealista képalkotásait sokszor homályban hagyjuk a gyerek előtt, a racionális gondolkodás nevében. A metaforákat, amelyek nyelvünk, gondolkodásunk, szókincsünk alapvető formái, kizárólag a költők alkotásaiként tanítják az iskolákban, noha csak a fej részeinek köznyelvi nevében egy sor "szürrealista" képalkotást találunk (a fog koronája, nyaka, gyökere, a fül kagylója, a belső fül kengyelje, üllője, kalapácsa, a szájpaddlás stb.), vagy a fej részeinek jellegzetességeit kifejező melléknevekben (dróthaju, kefehaju, lapátfülü stb. stb.). Ha a "láb" nem metaforikus fogalom volna, minden valaminek a lábára külön szót kellene alkalmaznunk. Nyelvünknek ezt a nagyon ökonómikus sajátosságát, hogy ilyen kapcsolatokat alkot, úgy kezeljük, mint valami szégyent. Ahelyett, hogy új ötletekkel, rögtönzéssel gazdagítanánk. Pedig ha nem létezne a nyelvben a metafora alkotás képessége, a hétköznapi beszéd, magunk megértetése gyászosan nehéz volna. Az egzakt orvostudomány is a képszerű méretmeghatározást használja a miliméter-megjelölés helyett: borsónyi, babszem-nagyságu, gyermekfej-nagyságu stb.



A szavaknak egymással való összecsengését, ezt a jellegzetes nyelvi jelenséget is számüzte a mindennapi életből a racionális gondolkodás. A tartalmatlan összecsengések "meghallását" az inbecilitás jelének tulajdonítja. A pszichológia, amikor a szóasszociációs tesztvizsgálatban abnormisnak minősíti a csupán rimelő válaszadást, nem számolt azval, hogy minden szónak megvan nemcsak az értelmi, hanem a hangzásbeli környezete is. Arany János a gyerekkorától őrizgethette magában azt a tökéletesen összecsengő, de értelmileg távoli rimpárt: kastély - kakastély, míg versbe szelidítette ezt - a pszichológusok egy része szerint tilos - "agyrémét". A szavak ilyen összecsengése nélkül lehetetlen volna szójátékokat, rejtvényeket alkotni. De még fontosabb probléma a kommunikációban a félreértés lehetősége - olykor egyetlen hangsúly, betű felcserélése nyomán.

A közkeletű naiv felfogás szerint általában megértjük egymást. Freud viszont azt mondta: Csodálatos találmány a telefon: drót van a két ember között, beszélnek egymással, és megértik egymást. Még csodálatosabb a rádió: nincs is drót kettőjük között, és megértik egymást. De a legcsodálatosabb: szemben állnak egymással, beszélnek, és megértik egymást! Tehát a megértés két ember között - ez a legnagyobb csoda. Azért, mert á l t a l á b a n nem értjük meg egymást. Az idegen nyelvek, a szakmai nyelv, a költészet egyes alkotásai nem mindenki számára érthetőek. Mint ahogyan egyes gyermekdalok sem. Az érthető és nem érthető határterületein lévő jelenségek izgatják legjobban a gyerekeket. Az, hogy értjük vagy nem értjük egymást, rengeteg játék eleme is. Az érthetemes és értelmetlen változatai - izgalmas pontok a gyerek nyelvszemléletében. Mindezeket azonban a jelenlegi anyanyelvi oktatás egészen a negyedik gimnáziumig titkolja. Az alsótagozati anyanyelvi tantervben a nyelvtani anyag a minimumok minimuma, nem szól pl. a névszói állítmányról. "Az állítmány legtöbbször ige" - ennyit tanulnak a gyerekek. Eltűnik a lényeg, hogy a szófajok különböző szerepet játszhatnak a mondatban, az, hogy az állítmány és az ige közt nincs szoros kötés.

Azokat a jelenségeket, amelyek a nyelv és a kommunikáció kapcsolatát világosabban megmutatják, a gyerekek játsszák az óvodában, de tanulni csak a negyedik gimnáziumban tanulják. A kettő között ott ijeszt a grammatizálás szörnyűséges sivatagja. Megutáltatjuk a helyesírást, a fogalmazást és a nyelvtant. Holott ha a komplex matematikai oktatás analógiájára kifejleszthetnénk a nyelvi jelenségeken való gondolkodást és műveletvégzés foglalkozásait, egészen másfajta nyelvi világ tárulna föl a gyerekek előtt.

Egyelőre ennek az anyaggyűjtésénél tartunk. Sok helyen folynak kísérletek, hogyan lehetne sikeresebben tanítani az anyanyelvet a gyerekeknek. Jó volna, ha minél gazdagabban kiérlelődnének az ilyen tartalmu foglalkozások a könyvtárakban, hogy ezek tapasztalatai is beépülhessenek a majdani egészen másfajta anyanyelvi oktatásba.



## A GYERMEK TERMÉSZETTUDOMÁNYOS VILÁGKÉPE

A természettudományos világgép olyan szemléletmód, amellyel az ember megérteni igyekszik a világot. Ilyen értelemben létezett már az ókorban is. Mégis, a XX. század derekán azért beszélünk többet a természettudományos világgépnek oktatásban, nevelésben betöltött szerepéről mint korábban, mert óriási mértékben gyarapodtak ismereteink a természeti világról, és ma már arra kényszerül az ember, hogy kisgyermekkorában kezdje összefoglalni a természettudományok eredményeit, különben nem igazodik el a jelenségek megértésében. A természettudományos világgépbe az ember beilleszti a világ természettudományos megismerésének elemeit, összefüggéseket talál bennük, s ezek alapján próbálja megérteni mindazokat a tudományos vívmányokat, amelyeket az emberiség napjainkig elért.

Miért beszélünk külön természettudományos világgépről a gyerekek esetében? A gyerekek nyilván tudatlanul, mindig egy adott, meghatározott világba csöppennek bele. Egy mai 5-6 éves gyermeknek a világról alkotott képe jelentős mértékben eltér a néhány száz évvel ezelőtti, ugyanilyen koru gyermek világgépétől. Kis önkényességgel azt is mondhatnánk, hogy egy mai, iskolába lépő gyermek olyan képet alkot a világról, amelyre pár száz évvel ezelőtt a felnőtt generáció tagjai sem lehettek volna képesek, egyszerűen ismeretek hiányában. Vajon mondhatjuk-e ennek alapján, hogy a régiek természettudományos világgépe mindenképpen rossz volt? Nem, mert az adott pillanat ismeretanyagának összességére támaszkodva alakíthatjuk csak ki a természettudományról alkotott képünket, s így a gyerek is csak azért jut el szükségképpen egy - párszáz éve még ismeretlen- adott szintre, mert a jelenségek értelmezésének mai szintjén kezdi a világ megismerését. Mire felnő, természetesen, hogy ezt a bonyolult képet is sokkal mélyebben, intenzívebben kell megismernie, mint elődeinknek.

Nem könnyű dolog, hogy megtanítsuk a felnövekvő gyermeket: miként igazodhat el a jelenségek, az ismeretek halmazában, zavar, téves elképzelések nélkül, a rengeteg vitatott, még tisztázatlan kérdés közepette. Ezért valamilyen rendszerességre van szükség ahhoz, hogy a gyermeket kezdettől irányíthassuk az ismeretek megszerzésében. Ebben két nagy területnek van perdöntő szerepe: az iskolának és a könyvtárnak, - s mindkettőben - a könyvnek. Ha bőviteném, azt mondanám: a kommunikációnak is, hiszen az ismeretek terjesztésének ma már hangsúlyos eszközei a rádió, a televízió és a sajtó, s ezek mind több segítséget adnak a természettudományos világgép kialakításához. Mégis, a kommunikációs formák között az írott ismeretterjesztés, a könyv nyújtja a legmélyebb ismereteket, noha ez a legrégebbi. Azért, mert a könyv az egyedüli a kommuni-



kációs eszközök között, amelynek használatában az olvasó a saját képességei szerint szabja meg az ismeretszerzés ütemét. Egyszerűen szólva: a többi kommunikációs eszköznél nincs mód visszalapozásra. A könyvolvasó újból megnézheti a nem értett részt. Ha a televízió vagy rádió ismeretterjesztő műsorában valami tisztázatlan marad számunkra, a könyvhöz fordulunk. Ezért van a könyvnek, könyvtárnak legnagyobb szerepe az ismeretszerzésben, természetesen a módszeres oktatás mellett, azt szervesen kiegészítve.

Eléggé elterjedt felfogás, hogy sokat tud az az ember, akinek sok van a fejében. Aki sokat megtanult, és kapásból válaszol a kérdésekre. Ezt ma már egyre többen - és egyre indokoltabban - tagadják, s ez még jelentősebbé teszi a könyvtár szerepét az ismeretek megszerzésében. Hiszen mind többször van szükség arra, hogy a könyvek között keressünk, amelyeket esetleg már korábban ismertünk, vagy amelyek ugyanazokat a témákat új ismeretekkel, új összefüggésekkel találják elénk, azaz: újból és újból a könyvhöz kell nyulnunk. Itt idéznék Szent-Györgyi Albert Egy biológus gondolatai című, igen népszerű könyvéből, Az oktatás és az egyre bővülő ismeretek c. tanulmányából: "... néhány általános megjegyzést szeretnék tenni, először a tanítás fő eszközéről: a könyvről. Az ismereteinket tartalmazó könyvek természetéről széles körben elterjedt egy helytelen felfogás. Ugy vélik, hogy ezek a könyvek olyanok, amelyeknek a tartalmát a fejünkbe kell préselni. Azt gondolom, ennek az ellenkezője közelebb áll az igazsághoz. A könyvek azért vannak, hogy megtartsák magukban a tudást, mialatt mi a fejünket valami jobbra használjuk. Az ismeretanyag számára a könyv biztosabb otthont is nyújt. Az én saját fejemben bármelyik könyvszagu ismeretnek a felezési ideje néhány hét. Így tehát az ismereteket biztos megőrzésre a könyveknek és a könyvtáraknak hagyom, és inkább horgászni megyek, néha halra, néha ismeretekre. ... Nem akarom, hogy félreértsenek, én nem becsülöm le a tudást, én sokáig és keményen dolgoztam, hogy a tudomány biológiával kapcsolatos valamennyi területén ismeretekre tegyek szert. Enélkül nem tudnék kutatni. De csak azt tartottam meg, amire szükségem van a dolgok egyféle megértéséhez, intuitív megragadásához és ahhoz, hogy megtudjam, melyik könyvben mit találok meg. Ez számomra szórakozás volt, és nekünk szórakoznunk kell, vagy különben munkánk nem jó." Azt hiszem, érzik, hogy ez a Szent-Györgyitől tipikus szellemességgel fogalmazott néhány mondat mennyire igaz. Nem is várható el sem gyermektől, sem felnőttől, hogy az elolvasott könyvek anyagát megtanulja, "tudja". Évtizedek óta probléma, éppen az iskolai oktatásban, hogy vajon mire tanítsuk meg a gyereket. Bemagoltassuk-e, tölcsérrel töltjük-e a fejébe az ismereteket, vagy módszerre tanítsuk-e: hogyan kell eligazodnia az ismeretek között? Minthogy az ismeretek anyaga olyan hatalmas lett, hogy semmiképpen nem lehet megtanulni az egészet, kézenfekvő a cél: a gyereket, később a felnőttet olyan módszerre kell szoktatnunk, hogy eligazodjék a tudományos ismeretek között.

Louis de Broglie francia fizikus, nálunk 1968-ban megjelent Válogatott tanulmányok című kötetében a természettudományos ismeretek problémáival foglalkozik. Az "Elégséges-e a természettudományos műveltség az ember megformálásához?" című tanulmányában ezt írja: "A természettudo-



mányoknak természetesen nagy nevelési értékük van. Tanulásuk nemcsak előkészíti a fiatalembereket a különböző pályákra és műszaki foglalkozásra, ahol ezek lényeges szerepet játszanak, hanem azok az általános fogalmak, a gondolkodás új formái, amelyeket tanulmányozásuk maga után von, azok a precíz és sokszor nehéz módszerek, amelyek alkalmazását megtanulják, az értelem formálása tekintetében tagadhatatlanul értékesek. Ne feledkezzünk el azonban arról, hogy azt a szellemi táplálékot, amelyet a tudomány a fiataloknak szolgáltat, nem egyforma könnyűséggel fogyasztják valamennyien. Egyebek között sokan lázadoznak a matematikai fejtegetések absztrakt volta miatt, amelyek alkalmazása azonban a tudomány egyre több ágában kötelezővé válik. Mégis remélhető, hogy még a természettudományok iránt kevés hajlamot mutató fiatalok is megértik a tudomány területén elért haladás fontosságát, s hogy ez a haladás fényt, vagy legalább halvány fény sugarat vet a természet titkaira, azokra a kérdésekre, amelyek minden időben foglalkoztatták az emberi értelmet. A természettudományok történetének és a tudománybölcseletnek a bevezetése az oktatásba még azokkal a tanulókkal is megértetné a tudomány nagyságát és a felfedezések horderejét, akik tudományos tanulmányok folytatására kevésbé alkalmasak."

Hogyan tájékozódjunk a természettudomány eredményei között? Nyilvánvaló, hogy a gyermekkönyvtárosnak (de a felnőtt-könyvtárosnak is) akkor a legkönnyebb a helyzete, ha egzakt kérdéssel áll szemben; ha megvan a keresett könyv, odaadja. Nehezebb a dolga, ha az olvasó valamilyen területen tájékozódni akar, de nem tudja, melyik könyvben keresse az ismereteket. Azt hiszem, itt kezdődik a könyvtáros érdemi munkája. Ahhoz, hogy tanácsot adhasson, minden körülmények között tájékozottnak kell lennie. Mivel tőle sem várható el, hogy enciklopédia legyen a fejében, önmagát is a minél szélesebb körű tájékozódás módszereire kell nevelnie. Ma már a gyerekek sem tekintik tudatlanságnak, ha egy felnőtt (akár a szaktanár is) nem tud kapásból válaszolni egy-egy kérdésre, hanem utána kell néznie. A könyvtáros ilyen irányú munkájában ez az állandó "utána nézési" folyamat a legfontosabb.

Olyan könyvekre is szüksége van ehhez, amelyeket mint olvasmányt, közvetlenül nem ajánl a gyerekeknek, de tájékoztatásuk céljából és önmaga eligazodásához kéznél kell legyenek. Minthogy természettudományokról beszélünk, elsősorban ezek történetét kell megismernie. Ma már a könyvkiadók határozott törekvése világszerte és nálunk is, hogy összefoglaló tudománytörténeteket egy kötetben, nagy példányszámban bocsássanak rendelkezésre. Az utóbbi években több ilyen jelent meg Magyarországon, jobbak és kevésbé sikerültek. Ám mindegyik alkalmas arra, hogy valamilyen eligazító összképet adjon - a könyvtáros számára is. Három könyvet nagyon ajánlok. Az egyik Gamow: A fizika története. Azért hasznos elolvasni, mert azonkívül, hogy jó tájékoztatást nyújt a fizika történetéről, szórakoztató olvasmány is; sokat megtudhatunk a neves fizikusok életéről. Kitűnő Lechevalier - Solotorovsky: A mikrobiológia három évszázada című munkája, mely csaknem lexikonszerűen használható, és - szinte egyedülállóan - az egyes kutatók munkáiból idéz olyan részleteket, amelyeket mindenki megért. Vita folyik arról, vajon jó-e Asimov: A biológia rövid története című műve. Ez az áttekintés az ókortól napja-



inkig eleve olyan nagy anyaggal foglalkozik, hogy képtelenségnek tűnik ilyen kis könyvben összefoglalni. A tájékozódás szempontjából azonban igen jól használható segédeszköz. Még egyet említenék: a mai tudomány légköréről, a tudósok munkájáról, kapcsolatairól, a felfedezések születéséről olvashatunk James Watson: A kettős spirál című könyvében, melyben saját Nobel-díjas felfedezésének krónikáját írta meg.

A természettudományos ismeretek oktatásáról érdemes szó szerint idéznem Roger Gal: Hol tart a pedagógia? című művéből a következőket: "A természettudományok tanításának a modern humanizmus lényeges részévé kell válnia, hiszen az önmaga és a világ megértésére törekvő emberi szellem legmegbízhatóbb ismereteit nyújtja. Ezen felül, aktív módon tanítva, működésbe hozza az összes értelmi képességet, a megfigyelő képességet, a tények pontos érzékelését, az összehasonlítást, az igazi viszonyok keresését, az osztályozást, a képzeletet, hipotézisek kitalálását, az indukciót és az igazoló dedukciót, az analízist és a szintézist, az eredmények szigorú ellenőrzését, a kísérlet iránti érzéket az eredmény igazolására, a felhozott bizonyítékok szabadoságát és szigorúságát, a módszeres kételkedést. A felsorolt tulajdonságokban nincsenek benne azok az erkölcsi értékek, amelyek messze túlmutatnak a megismerés területén és amelyekre olyan nagy szükségünk van napjainkban. Ilyenek a gondolkodás alárendelése a tényeknek és a tárgyilagosság. Annak megszokása, hogy felfügesszük ítéletünket, mikor szükséges. Az alapatlan állítások kerülésének akarása, a koverancia. Nincs olyan erény, amelyet a természettudományok tanítása ne gyakorolhatna és erősíthetne." Nagyon megszívlelendők, mert nagyon igaz, hogy a természettudományok oktatásának az ember személyisége kialakításában ilyen fajta közvetett szerepe is van.

Schrödinger: Válogatott tanulmányok című kötetét már kifejezetten felnőtteknek ajánlom. Egyik fejezetének címe: A természettudományos világkép sajátosságai. Felhívom a figyelmet az ugyanebben a kötetben lévő, eredetileg önállóan is megjelent másik munkájára, a Mi az élet? címűre is, noha ezek nem könnyen emészthető olvasmányok.

Még egy területtel foglalkoznék, ami napjainkban egyre inkább divattossá válik, és némi kapcsolatban áll a természettudománnyal – ez a tudományos fantasztikus irodalom. Előrebocsátom, hogy saját véleményemet mondom el. A tudományos fantasztikus regényeknek van egy igen jelentős pozitív – de sok vonatkozásban, esetenként vitatható – funkciója. Hogy miért? A tudományos fantasztikus könyveket általában nem tudósok, tehát nem szakemberek írják. Ritka eset, hogy egy kutató tudós egyben jó író is, és valóban tudományos háttérrel írna meg egy fantasztikus regényt. Ezért a tudományos fantasztikus irodalom termékei nagyon sokszor megalapozatlan ismeretekre épülnek, és közvetve, a szórakoztatás igényét megragadva, voltaképpen félrevezetik az olvasót, anélkül, hogy észrevenné. Nos, az ilyen nagyon elterjedt típusú fantasztikus regény tulajdonképpen nem irodalom, hiszen írója nem elsősorban szépirodalmi szándékkal, hanem inkább az izgalom- és érdeklődéskeltés céljából írta meg könyvét. Tudományos ismeretterjesztésnek sem mondható, hiszen nincs mögötte az a tudományos ismeretháttér, ami egy szakember számára rendelkezésre áll. Ennek megfelelően az ilyen fajtájú és a világban nagyon



elterjedt fantasztikus regényt egy kicsit az effektív regényhez, egy kicsit a ponyvához közelíteném. Félre ne értsék: ez nem jelenti azt, hogy nem lehet olyan tudományos fantasztikus regényt írni, amely valóban jó minden szempontból. Csakhogy ez nagyon ritka. Ehhez ugyanis az kell, hogy az író a mai tudományos eredményekben igencsak tájékozott legyen, és ne csak képzelőerejével, de a megalapozott tudása szerinti valószínűségekkel dolgozzék. Nagyon jó könyveket kaphatunk ilyen módszerrel, mert ezek izgalmasak, érdekesek, és közben bizonyos ismeretet szórakoztatva nyújtanak az olvasóknak. Asimov írt egynéhányat, közülük magyarra is fordítottak. Asimov aktív egyetemi tanár, a biokémia professzora Amerikában, szabad idejében szeret fantasztikus regényeket írni. Mivel nagyon pontosak az ismeretei a tárgykörben, sohasem ragadtatja magát képtelenségekre, emellett igen jól is ír. Ez az a típusú fantasztikus regény, amelyet ajánlani merek. Minthogy a műfajt nagyon szeretik a gyerekek, óvatosan kell eljárunk. Igaz, a magyar könyvkiadás - okkal - alaposan és szakszerűen megszüri ezeket a műveket, ezért a nálunk megjelentek tudományos szempontból általában jók. Megírásuk színvonala különböző.

Más kérdés, hogy a ma tudományának már elért eredményei körében is lehetne olyan érdekességeket találni, amelyekből bőven kitelne egy könyvtárra való. Kérdezem: akkor mi szükség van arra, hogy folyton a jövőt illetően és ily módon csigázzuk a fantáziánkat? Egy magyarra még le nem fordított, a Szovjetunióban megjelent fantasztikus regényt említenék példának. Az ötlete nagyon tetszett; valahogy így kellene ezeket a műveket megalkotni. Az egyszerű ötlet csupán annyi, hogy a körülöttünk élő apró állatokat megnövelte, és ebbe a világba helyezte bele az embert. A könyv arról szól, milyen konfliktusokba kerül az ember, ha egy katicabogárral való találkozását nem intézheti el azzal, hogy eltapossa, mert nagyobb nála... Nem tudományhamisítás, mert az ötlet nagyon is nyilvánvaló, senkit nem téveszthet meg.

A továbbiakban arról szólnék, hogyan döntsünk a gyerekeknek adható könyvről, azaz miről ismerhetjük meg, hogy a gyerekeknek való-e vagy sem. Ha mereven szétválasztjuk a felnőtt- és gyermekirodalmat, nem érhetünk célhoz. Az általános iskolások között ugyanis soknak az ismeretei eléri az átlag felnőtt olvasót, ezek a gyerekek meglepően tájékozottak, eleven észjárásúak és érdeklődők. Nem szoritkozhatunk tehát csupán az ifjúsági kiadó által megjelentetett könyvekre. Át kell lépünk ezt már a kézikönyvek esetében is, noha vannak kifejezetten a gyerekek számára készült kézikönyveink.

A gyermek fejlődése során, az u.n. mesekorszakban önmagához hasonlítja a világot. Ezt nem szétrombolnunk, hanem támogatnunk kell, de mindig tudományos háttérrel. Jók ehhez a Bölcs bagoly sorozat könyvei, melyek igyekeznek alkalmazkodni a gyerekek meseszerű, fantáziáló látásához, de a háttérben tudományos ismereteket közölnek. Akár szülőkként, akár pedagógusként, akár könyvtárosokként közelítjük meg a gyermeket, mindenképpen érvényes: csak igazat szabad nekik mondani, bármilyen kényes vonatkozású is a kérdés, amelyre válaszolunk. Tudnunk kell esetenként, milyen könyvet ajánlunk válaszként is: akönyvek majd betöltik azt a funkciót, hogy a gyerekek fantáziáló korszakát is kielégítsék.



Az általános iskola alsó tagozatából a felső tagozatába való átmenet idején az iskola elkomorodik a gyermek számára. (Vitatható is ennek a gyökeres, hirtelen változásnak a helyessége.) Az ötödik osztálytól a gyerekek ugyanis az az érzése, hogy a tudomány valami szigorú, embertől elszakadt ügy. Erre az átmenetre nagyon kell vigyázni, és már alsó tagozatu gyerekeknek is adhatók bizonyos, néhány évvel idősebbeknek jelölt könyvek, indokolt esetben. Az érdeklődés merev elutasítása csupán a korhatár alapján nagyon kiábrándító lehet, és az elolvasott, de egészen meg nem értett könyv is többet ér, mint az egyáltalán nem olvasott. A gyerekek ugyanis módjában áll, hogy utánanézzzen a meg nem értett dolgoknak, és ezek a fehér foltok idővel kiegészülnek; sokszor úgy, hogy éppen a részben olvasott könyv emléke lesz az újra kézbe vétel kezdeményezője. Ilyen értelemben nem helyeselhető a felnőttek és gyerekek könyvtárának merev, adminisztratív elkülönítése sem, amire a gyakorlat máris talált megoldásokat.

A nehezebb probléma: amikor a gyerek nem tudja pontosan, hogy mit akar, hanem valami felkeltette az érdeklődését egy téma iránt. Ilyenkor kell a jól tájékozott könyvtárosnak közbelépnie, és kézbe adnia az éppen legmegfelelőbb olvasmányt. Tény az, hogy ebből nincs nagyon sok. Az ifjúsági könyvkiadó nagyobb sullyal a szépirodalmat, a mesés, verses képeskönyveket jelenteti meg, a természettudományos meséskönyvek és a természettudományos ifjúsági ismeretterjesztő könyvek száma bizony nem elégíti ki az igényeket. Persze rendkívül nehéz feladat ilyen könyvet írni: kevés szakember ír a gyerekek szintjén, külföldön is. Mégis ajánlhatjuk a sorozatokat (kisebbeknek a Bölcs bagoly, nagyobbaknak a Buvár sorozatot), az egyedi könyveket, mint Tasnádi Kubacska András: Láthatatlan bányász, vagy Vargha Tamás matematikai könyvének második kötete stb. Nagyon ajánlatos az összefoglaló jellegű művek beszerzése. Ezek nem is avulnak, míg az egyes témákat kisebb kötetekben feldolgozó természettudományos művek megjelenésük után öt-hat évvel nyugodtan levehetőek a polcra, ezeket újra kell írni. A gyors avulásra csak egy példa: a hatvanas évek első felében a Gondolat Kiadó lefordította az amerikai Bommernek Az átöröklés című összefoglaló művét. A nyomdai korrektúra már elkészült, amikor a kiadó megküldte a munka második, átdolgozott kiadását – csaknem kétharmadában teljesen új szöveggel(!). Igy kényszerűségből már viszonylag elavult könyv jelent meg...

A tudósok szerint nem hogy a könyvekből, de ma már a folyóiratokból sem lehet korszerű eredményekről tájékozódni, ehhez személyes találkozás kell.

Persze nem olyan nagy baj, ha a közművelődési könyvtár valamennyire lemarad az ilyen értelemben vett legújabb eredményekről. A tudományos ismeretterjesztésnek ez nem is szükséglete. De mindig arra kell ügyelnünk, hogy amit ajánlunk, az jó és korszerű legyen, és akinek ajánljuk, lehetőleg megértse. Ha ehhez kialakul a gyakorlatunk, akkor láthatjuk el hatékonyan azt a nevelőmunkát, ami minden gyermekkönyvtáros feladata.



## GYERMEKFOGLALKOZÁSOK SZERVEZÉSE

## A MAGYAR KÖNYVNYOMTATÁS 500. ÉVFORDULÓJÁRA

A csoportos gyermekfoglalkozás csak egyféle munkafolyamat könyvtáraink gyermekrésztvevőiben. Lényege, hogy olvasóink figyelmét egy bizonyos cél irányába fordítsuk, a rendelkezésünkre álló eszközökkel - leginkább a könyvvel. A könyvtárosnak tervszerű munkával kell felkészülnie minden évben bizonyos feladatokra, s ezeket időben tisztázni, hogy figyelembe vehesse már a szerzeményezésben is. Igen fontos, hogy rátaláljunk a segédeszközként használt könyvekre.

Tudvalevő, hogy a könyvtárak anyagiak hiányában nem számíthatnak mindenkor külső előadókra, ezért magunknak is kell vállalnunk előadásokat. Nyilvánvalóan nem jelenthet ez versenyt az adott terület szakemberével, sem az elhangzó ismeretanyag mennyisége, sem mélysége tekintetében, viszont előnye, hogy a könyvtáros, előadása során inkább mozgósíthatja a gyerekeket az olvasásra. Könyvismeretet is ad, s mindezt játékos formával éri el. Sokat számít a könyvtáros személyes varázsa. Tudnunk kell, milyen koru gyerekeknek tartjuk a foglalkozást. Főként azt nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a könyvtárnak mást kell nyújtania, mint az iskolának, több lehetőséget kell adnia a mozgásra, a vitatkozásra is. Fontos, hogy a könyvön kívül más kelléket is biztosítsunk. Elengedhetetlen a szemléltetés: legalább egy tábla, amelyre írunk, rajzolunk vagy kész képeket akasztunk. A gyerekeknek a látott, bemutatott ábrázolás jobban rögződik, mintha csak beszélnénk róla. Azt, hogy hol éltek a föníciaiak, egy térképen kerestethetjük meg. Film, diafilm vetítésére nem mindig nyílik lehetőség, de rajzokat, képeket bemutatathatunk. Ezeket sok esetben a gyerekek maguk is elkészíthetik, természetesen a segítségünkkel.

Lényeges a megfelelő előkészítés. Ne úgy hirdessük, hogy "könyvtörténeti foglalkozást tartunk", hanem így: "a múlt titkait tárjuk fel az írással kapcsolatban", vagy: "fejtsük meg az írás rejtélyeit" stb. Ez már megragadja a gyerekek figyelmét. (Persze, a nyolcadikosokkal, akiknek a pályaválasztás szempontjából korrekt képet kell adnunk a nyomdászatról, mint szakmáról is, egyszerűbben, szabatosabban kell ugyanezt közölnünk!) Maga az előkészítés történhet úgy, hogy hetekkel előbb kérdéssorozatot hirdetünk, és a megfejtéseket akár menet közben értékeljük. Ekkor közszemlére kell kitennünk a résztvevő gyerekek névsorát és a megfejtések eredményeit. Azt is tehetjük, hogy mindig egy-egy témát adunk meg, ezekhez a gyerekek gyűjtik az anyagot, és csak a foglalkozáson (előadáson, vetélkedőn stb.) adnak számot ismereteikről.

A magyar nyomdászat 500. évfordulójára célszerű nemcsak a nyomdászat, hanem az ezt megelőző kéziratos könyv, sőt a könyv előtörténetének, az írástörténetnek a feldolgozása a gyermekfoglalkozásokon.



A F O G L A L K O Z Á S O K V Á Z L A T A

KÉRDÉS: Mit gondoltok, miért ir az ember? Mire jó az irás?

VÁLASZ: Az ember azért ir, hogy gondolatait, közölnivalóit rögzítse, megőrizze, legyőzze az idő és tér korlátait. (A levél elküldhető más földrészekre is, a leírt szövegek megőrzik a ma emberének gondolatait a jövő számára.)

KÉRDÉS: Ismertek-e olyan közmondást, amely ezt a gondolatot fogalmazza meg?

VÁLASZ: A szó elrepül, az irás megmarad.

KÉRDÉS: Azt állítottuk, hogy az irás gondolatrögzítés. Milyen sajátos formában történik ez?

VÁLASZ: Egyezményes jelekkel. (Nemcsak betűkkel: A betűíráson kívül még számos más írásfajta is ismerünk.)

KÖZLÉS: Az emberiség egyes csoportjai nem értek el fejlődésük folyamán az "írásbeliség" fokára. Nincs sajátos írásuk, nem ismerik az írást. A tudósok az ilyen népeket természeti népeknek nevezik, az írást ismerő népeket pedig civilizált népeknek.

SZEMLELTETÉS: Felolvasunk egy részletet Biró Lajosnak egyik - a pápuák között szerzett tapasztalatairól szóló - könyvéből: "Sokféle új dolgot láttak tőlünk, európai származásuaktól a pápuák, de egy se volt olyan csodálatos nekik, mint az irás-olvasás... Feldiktáltak nekem egy más után 50-60... szót... összevissza mindenfélét, kinek mi az eszébe jutott... Akkor aztán felolvastatták velem... Volt aztán arra nagy mulatság, nevetés, kitörő öröm... Ellenőrzésül elolvastatták velem többször egymás után, napjában többször is, meg-megújuló hatás mellett. Hogy a papiros... beszél, a papiros nem felejt..." (Idézi: Sallai István-Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2. kiad. Bp. 1965, Gondolat. 8. oldal.)

KÉRDÉS: Hogyan közlik, rögzítik gondolataikat az írást nem ismerő népek?

VÁLASZ: Szóbeli hagyomány útján (pl.: ahogy a népköltészeti alkotások ismerete szóbeli közlés - megtanulás - útján, az irás ismerete nélkül is apáról fiúra száll), valamint különféle fajta és különböző jellegű közmegjegyzésen alapuló jelekkel.

KÖZLÉS: Ismerkedjünk meg néhány ilyen gondolatrögzítő egyezményes jellel!

SZEMLELTETÉS: (Rováspálca bemutatása Kéki Béla említett művének 13. oldaláról.)

"Az emlékeztetés eszközei közül a rováspálca volt világszerte a legelterjedtebb, főként kölcsönadott értékek nyilvántartására használták.



A rovásfára... bemetszették a megfelelő rovátkát, azután a pálcát hosszában kettőbe hasították, egyik felét a hitelező, a másikat az adós kapta." A pálcá mindkét része ugyanezt a rovátkát tartalmazta, így nem lehetett csalni.

KÉRDÉS: Tudtok-e olyan kifejezéseket, amelyek kapcsolatosak a rováspálcával?

VÁLASZ: Kirótták az adót, Sok van a rovásán, stb.

KÖZLÉS: (Hirvivő bot képének bemutatása Kéki Béla említett művének 14. oldaláról.) A hirvivő botot főleg Ausztrália őslakói használták. (Keressük meg a földgömbön Ausztráliát!) A botra vésett jelek segítettek a hirvivőt az üzenet felidőzésében, esetleg azt is tartalmazta, hogy a hirnöknek milyen sorrendben kell homokdombot megmásznia, patakon átkelnie, hogy célját elérje. Norvégiában régen törvény írta elő, hogy háboru kitörésekor hirvivő botot kell az országon végighordani, bevonulási parancsként.

KÉRDÉS: A középkori Magyarországon háboru esetén hasonló módon történt a hadbahívás! Hogyan?

VÁLASZ: Végighordozták az országon a "véres kardot".

SZEMLELTETÉS: (Az arokó képének bemutatása Kéki Béla idézett művének 16. oldaláról.)

KÖZLÉS: A nyugat-afrikai négek (keressük meg a földgömbön Nyugat-Afrikát!) arokónak nevezett kaurikagylófüzért alkalmaztak írás helyett. A kagylók számából és helyzetéből olvasható ki az arokó tartalma. Pl.: egy kagyló tagadó választ jelent, kettő nyílásával egymás felé fordítva barátságot, egymástól elfordítva ellenségeskedést jelez stb.

KÉRDÉS: Az Afrikában rendkívül értékesnek tartott kauricsigákat az íráson kívül még másra is használták. Mire? (A választ megkapod Sebes Tibor: Afrika (Bp. 1969, Móra K.) c. művéből, amely a kézikönyvtárban megtalálható!)

VÁLASZ: "A kauricsiga sima, fehér, kerek háza hosszú évszázadokon keresztül nemcsak Afrika-szerte, hanem csaknem mindenütt a világon elfogadott fizetőeszköz, vagyis pénz volt." (Sebes Tibor említett műve 147. oldal.)

KÖZLÉS: Aki olvasta közületek Karl May: Az inka öröksége c.könyvét, az biztosan emlékszik még arra a "levélre", amely Haukaropora édesapjának a végrendeletét tartalmazta.

KÉRDÉS: Milyen írással irták ezt a "levelet"?

VÁLASZ: Haukaropora inka kipu olvasott.

SZEMLELTETÉS: (Kipu képének bemutatása Kéki Béla i.m.15.oldaláról.)

KÖZLÉS: Felolvassuk Václav Solc - Petr Horejs: Amerika őslakói (Bp.-Bratislava, 1970, Móra Kiadó - Madách Kiadó.) c. műve egyik részletét. A kipu egy összecsomózott zsinórrendszer."... Egy erősebb főzsinórból áll, amelyhez a legkülönbözőbb színű vékonyabb zsinórokat kapcsolják egy bonyolult, de egységes kulcs szerint. Valamennyi szín: jelszó, formula: a vörös a hadsereget jelenti, a sárga az aranyat, a fehér az ezüstöt stb. ... S a csomók? Ezek a tulajdonképpeni szám adatok, a tízes számrendszerben kifejezve... az indiánok a kipu segítségével nem írtak, csak számoltak, ezek a segédeszközök szám adatok rögzítését szolgálták." (Sold-Horejs: i.m. 255-257. oldal)



**KÉRDÉS:** Mit állapíthatunk meg e tények ismeretében Az inka öröksége c. könyvben szereplő szép, hosszú levéllel kapcsolatban?

**VÁLASZ:** A "levél" nem hiteles, merő kitalálás, hiszen egy inka ki-  
pu csak statisztikai adatokat és nagyon egyszerű és számszerű tényeket  
tud csak közölni, bonyolult levelek írására nem alkalmas.

**KÖZLÉS:** Megállapítottuk, hogy azok a civilizált népek, akik ismerik  
az írást. Ti is mindnyájan tudtok írni. Emellett rengeteg egyéb jelet,  
jelzést is használunk mindennapi életünkben.

**KÉRDÉS:** Soroljatok fel a modern életben is használatos nem írásos  
gondolatközlő eszközöket!

**VÁLASZ:** Uttörőjelzések: sip-, fény-, zászló-, dudajel; KRESZ táb-  
lák; Morse jelek; kották hangjegyei stb.

### A KÉPIRÁSTÓL A BETŰIG

**SZEMLÉLTETÉS:** (Bemutatjuk Elisabeth Hering: Az írás rejtélye. (Bp.  
1966, Gondolat.) c. műve 38. oldalán található szöveg nélküli karikatu-  
ra-sorozatot.)

**KÉRDÉS:** Mondjátok el, mit ábrázol a kép!

**VÁLASZ:** Egy ember után csuf ábrázatu, vicsorgó bulldog rohan, az  
ember tükröt kap elő és a kutya elé tartja. Az megijed a saját csuf áb-  
rázatától és behuzott farokkal elkullog.

**KÉRDÉS:** A kép alatt nincs egyetlen sornyi írás sem, mégis egy egész  
kis történetet lehet elmondani róla. Miért?

**VÁLASZ:** Mert a rajz is ki tud fejezni gondolatokat.


**KÖZLÉS:** Valóban így van. Az őskor embere nem ismert semmiféle írást.  
De rajzolni tudott.

**SZEMLÉLTETÉS:** (Bemutatjuk Artner Tivadar: Évezredek művészete.) Bp.  
1965, Gondolat. (c. művének első 13 oldalán szereplő őskori barlangrajz-  
zokat.)

**KÖZLÉS:** Ezekről a rajzokról - a szépségükön és az ábrázolás magas  
szinvisonalán kívül - nem túl sokat tudunk leolvasni; néhány fontos dolgot  
mégis!

**KÉRDÉS:** Mit olvashatsz le ezekről a rajzokról?

**VÁLASZ:** Az őskor emberének életében nagyon fontos szerepet tölthet-  
tek be az állatok, valószínűleg sokat vadásztak.

**KÖZLÉS:** A képek rajzolásától a képirásig hosszú idő telt el. Elein-  
te igyekeztek az őskor népei élethű képeket rajzolni. Később a képek le-  
egyszerűsödtek, csak némileg emlékeztettek az ábrázolt tárgyra. Még ké-  
sőbb teljesen függetlenné váltak tőle, nem is hasonlított az írásjegy ké-  
pe a tárgy képére, de jelének elfogadták. Előfordult olyan eset is, hogy  
egy jel nemcsak egy konkrét tárgyat jelölt, hanem ennek egy tulajdonsá-  
gát is. Pl.:  = Nap, de később már "Hőség"-et is jelentett. Ekkor már  
fogalomírásról beszélünk.

**SZEMLÉLTETÉS:** (Bemutatjuk a repülő madarat és az evő embert ábrázoló  
mellékletet.)



KÉRDÉS: Milyen nyelven irták ezt a szöveget?

VÁLASZ: Lényegtelen, hogy milyen nyelven beszélt, aki "irta", mindenki el tudja "olvasni", hiszen a képirás és a fogalomírás nincs nyelvhez kötve.

### A SZÓTAGIRAS KIALAKULÁSA

KÖZLÉS: Gyakran előfordult, hogy több szótagu szavak leírásánál egy szótagu szavak jeleit irták egymás mellé. Így alakult ki a szótagírás.

KÉRDÉS: Tudtok-e olyan szavakat mondani, amelyek ilyen értelmes szótagokra bonthatók?

VÁLASZ: Pl.: szár-nyal, tol-vaj, stb.

KÖZLÉS: Mondatainknak - beszédünknek a szónál, sőt a szótagnál is kisebb egységei vannak.

KÉRDÉS: Melyek ezek?

VÁLASZ: A betük, illetve a hangok.

FELADAT: Keressétek meg az "Ablak-Zsiráf" (Bp. 1971. Móra K.) c. képes gyermeklexikonban a betű címszót! Olvassátok fel! "betű: Amikor írni tanultam, betűket tanultam. Minden betű egy hangnak a jele. A hangokat négyféle betűvel tudom írni: írott kisbetűvel, írott nagybetűvel, nyomtatott kisbetűvel, nyomtatott nagybetűvel..." (I. m. 18. old.)

### AZ EGYES IRÁSFAJTÁK

KÖZLÉS: Az írást ismerő ókori népek olyannyira tudatában voltak az írás fontosságának, hogy úgy képzeltek: az írásnak védőistene van. Ilyen volt Egyiptomban Thot isten, Mezopotámiában Mabu, a görögöknél Hermész.

SZEMLELTETÉS: (Bemutatjuk a Világtört. képekben c. mű 44. oldaláról a Thot isten és az írnok c. szobrot ábrázoló képet.)

### MEZOPOTÁMIA NÉPEINEK IRÁSA

KÖZLÉS: A legősibb írásfajtát már az i.e. 4. évezredében ismerték. Hazája Mezopotámia volt. Ez a szó folyóközt jelent, s az ország valóban két folyó: a Tigris és az Eufrátesz között terül el.

FELADAT: Keressétek meg a térképen a Perzsa öbölbe ömlő két folyót és mondjátok meg, hogy ma hogyan nevezik az itt elterülő országot!

VÁLASZ: Irak.

KÖZLÉS: Az említett időszakban Mezopotámiában virágzó öntözéses gazdálkodás folyt. Sok-sok csatorna öntözte a nagy kiterjedésű gazdaságokat, amelyeknek központjaiban egy-egy templom állt. A fejlett gazdasági élet megkövetelte a könyvelést, a terményekkel való elszámolást: ez az igény eredményezte az írás létrejöttét. Mezopotámiában nagyon sok volt az agyag: agyagtáblára irták. Agyagtáblára nád vagy fapálcikával karcolva a betűt:ék alaku jeleket kapunk, így az ily módon keletkezett írás:ékirás.



**SZEMLELTETÉS:** (Felmutatjuk az ékirást ábrázoló mellékletet.)

**KÖZLÉS:** Az ékirás szó- és szótagírás kombinációja. Az írás tartósítása úgy történt, hogy az agyagtáblákat kiégették.

**SZEMLELTETÉS:** (Bemutatjuk az agyagtábla képét Kéki Béla: i.m. 31. oldaláról.)

**KÖZLÉS:** Hosszabb írásművek esetén az összetartozó táblákat megszámozták. Ez történt a Gilgames eposz esetében is. (A halhatatlanságot kereső, hős Gilgamesről szóló eposzt Ninivében ásták ki a régészek, Assurbanipál király híres könyvtárában, amely csupa agyagtábla-könyvből állt.) A hitelesítés eszközeként Mezopotámiában pecséthengereket is alkalmaztak. (Ezek elefántcsontból, márványból, karneolból készültek.)

**SZEMLELTETÉS:** (Bemutatjuk Hammurabi sztéléjének képét: Világtörténet. I. köt. Bp. 1962, Kossuth K. 282. oldal.)

**KÖZLÉS:** Az ókori uralkodók gyakran vésették hatalmas, kőből faragott oszlopokba saját tetteik dicséretét. Így maradt fenn a világ legrégebb "törvénykönyve": Hammurábi, mezopotámiai uralkodó az országában érvényes legfontosabb törvényeket hatalmas kőoszlopra vésette - az oszlopon természetesen megtalálhatjuk az ő képmását is. A mezopotámiai iskolákban a gyerekek is agyagtáblákon tanultak írni. Az iskolát is úgy hívták: a Tábla Háza. Az ősi mezopotámiai kultúra idegen hódításoknak esett áldozatul. Az ékirást elfelejtették az emberek. Amikor kiásták a múlt században a híres régi mezopotámiai birodalmak romjait, már senki nem tudta elolvasni az ékirás táblákat. Meg kellett fejteni - szivós munkával - ezeket a szövegeket. Az ékirás megfejtői közül a leghíresebb: Georg Grotefend.

## AZ EGYIPTOMI ÍRÁS

**FELADAT:** Keressük meg a térképen Egyiptomot!

**KÖZLÉS:** Egyiptomban, mint Mezopotámiában, már több ezer évvel ezelőtt nagyszerű kultúra virágzott. Az évenként kiáradó Nilus a földeket termékennyé tette, az Egyiptomban uralkodó fáraókat pedig gazdaggá és hatalmassá. A fáraók - robotosok százzezrei által épített - hatalmas temetkezési építményei: a piramisok ma is csodálattal töltenek el bennünket is. Egyiptom igazgatásához éppen úgy szükség volt az írásra, mint Mezopotámiában. Az egyiptomiaknak háromféle írásuk is volt, a más-más jellegű szövegeket mindig a meghatározott írásfajttával irták.

**KÉRDÉS:** Mi a neve a legismertebb egyiptomi írásnak?

**VÁLASZ:** A legismertebb ezek közül a hieroglifikus írás, mely rendkívül bonyolult - szó- és hangjelek kombinációja.

**SZEMLELTETÉS:** Bemutatjuk az egyiptomi hieroglifákat tartalmazó mellékletet.

**KÖZLÉS:** Így irták hieroglifákkal Kleopátra egyiptomi királynő nevét. A hieroglifikus írás legépebb formájában királyi feliratokon, - amelyeket hatalmas kőoszlopokra véstek - maradtak fenn. Ezeket az oszlopokat obeliszkeknek nevezzük.



**SZEMLELTETÉS:** (Bemutatjuk Hatsepsut királynő obeliszkjét Ernst Doblhofer: Jelek és csodák (Bp. 1962, Gondolat) c. műve VIII. táblájáról.)

**KÖZLÉS:** A piramisok sirkamráiban a kutatók a fáraók mumiáit tartalmazó koporsók - szarkofágok - mellett egy vallási szövegekkel teleirt papirusztekercset találtak, az u.n. Halottak könyvét.

**SZEMLELTETÉS:** (Bemutatjuk a Halottak könyvének egy lapját Doblhofer i. m. VII. táblája alapján.)

**KÖZLÉS:** A szent szövegeket tartalmazó Halottak könyve - az egyéb sirmellékletekkel egyetemben - a fáraó "alvilágbeli" örök életét volt hivatva biztosítani.

**KÉRDÉS:** Mi volt az egyiptomiak leggyakoribb íráshordozó anyaga? Mi volt az alapanyaga?

**VÁLASZ:** Az egyiptomiaknál a leggyakoribb íráshordozó nem a kő, hanem a papirusz volt. Alapanyaga a nilusi sás.

**KÖZLÉS:** A feldolgozás úgy történt, hogy a papirusznak lehántották a szárát, a belét csikokra vágták, egymásra rétegezték, simára kalapálták, Nilus-vízzel öntözték, majd kiszáritották, végül kagylóhéjjal simára csiszolták.

**SZEMLELTETÉS:** (Papirusztekercs képeinek bemutatása Kéki Béla i. m. 44. oldaláról.)

**KÉRDÉS:** Mi volt az egyiptomiak íróeszköze?

**VÁLASZ:** Íróeszközük a nádtoll volt.

**KÖZLÉS:** Egyiptomban királyi tisztviselők, irnokok végezték a könyvelést és az egyéb írásos teendőket.

**SZEMLELTETÉS:** (Bemutatjuk az Irnok palettával c. képet Kéki Béla i. m. 47. oldaláról.)

**KÉRDÉS:** Ismertek-e olyan könyvet, amelyben egyiptomi irnok szerepel?

**VÁLASZ:** Hegedüs Géza: Az irnok és a fáraó c. történelmi regényében.

**KÖZLÉS:** A korábban elpusztult ninivei könyvtár mellett az ókor másik híres nagy könyvtára a sok-sok papirusztekercs könyvet tartalmazó alexandriai könyvtár volt. A kis-ázsiai Pergamon (keressük meg a térképen!) uralkodója versenyre kelt a papirusz-könyvek gyűjtésében az alexandriai könyvtárral. Ekkor az alexandriaiak megtiltották a papiruszkivitelét. A pergamoniak így kénytelenek voltak más íráshordozót keresni: így találtak fel a pergament.

**KÉRDÉS:** Mi volt a pergamen anyaga?

**VÁLASZ:** Kecse- vagy juhbőr.

**KÖZLÉS:** A pergamen kikészítésének módja: a lenyuzott juh- vagy kecskebőrt meszes vízben áztatták, a szőrzetet lekaparták, majd a bőrt megszáritották, bedörzsölték krétával, kagylóhéjjal csiszolták, majd egyes darabokra vágták. (Egyébként ugyanugy tekercsbe göngyölték, mint a papiruszt.) Az egyiptomi kultúra hasonló sorsra jutott, mint a mezopotámiai. A hieroglif írás feledésbe merült. Megfejtése részben annak köszönhető, hogy Napoleon egyiptomi hadjárata idején találtak egy háromnyelvű feliratos követ (az u.n. rosette-i kő).

**SZEMLELTETÉS:** (Bemutatjuk a rosette-i kőről készült fényképet Doblhofer: i. m. IV. táblája alapján.)



KÖZLÉS: A három, azonos tartalmu szöveg közül az egyik ismert nyelven, ógörögül íródott. Egy fiatal francia tudós: Champollion ennek alapján megtalálta a kulcsot a hieroglifák megfejtéséhez. (Meggyorsította munkáját az a felismerés, hogy a gyűrűbe foglalt jelek uralkodók neveit tartalmazzák.)

### KINAI IRÁS

FELADAT: Keressük meg a térképen Kinát!

KÖZLÉS: A kínai kultúra több ezer éves. A kínai írás lényegesen eltér az európaiétól. Nyelvük egytagu szavakból áll és nagy szerepet játszik benne a hanglejtés. A hatalmas országban sok dialektikust beszélnek, az észak-kínai nem érti meg a déliek beszédét, de ugyanolyan jelekkel irnak, olvasni tehát tudja. Ennek a ténynek az ismeretében már megérthetjük, hogy miért ragaszkodnak a kínaiak roppant bonyolult szójelírásukhoz és miért nem reformálják meg. A bonyolultság fokára jellemző, hogy Kínában a regényolvasáshoz kb 4-5000 jel ismerete szükséges.

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk a kínai írás képét Kéki Béla: Az írás története c. műve - Bp. 1971. Gondolat K. - 64. oldalán.)

### AZ ELSŐ BETŪIRÁS

KÖZLÉS: A fejlett gazdasági élettel, kereskedelemmel és hajózással foglalkozó Földközi Tenger melléki országban, Föniciában (Keressük meg a térképen!) ismerték fel, hogy az írás legegyszerűbb módja az, ha a hangoknak adunk egy-egy jelet. Az i.e. XIII. században már saját ABC-jüket használták.

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk a föníciai ABC-t tartalmazó mellékletet.)

KÖZLÉS: A föníciai ABC érdekessége, hogy csak a mássalhangzókat jelöli. 22 mássalhangzót használtak. A szöveget olvasás közben ki kellett egészíteni a magánhangzókkal.

FELADAT: Irjuk fel a táblára "föníciai módon" korábbi megállapításunkat!

MEGOLDÁS: FNCBN CSK MSSLHNGZKT RTK (FÖNICIÁBAN CSAK MÁSSALHANGZÓKAT IRTAK)

KÉRDÉS: Ismertek-e olyan közmondást, amely az ABC-vel kapcsolatos?

VÁLASZ: Annyit ért hozzá, mint tyuk az ABC-hez!

KÉRDÉS: Ismertek-e az ABC-vel kapcsolatos dalocskát?

VÁLASZ: ABCD rajtam kezdé /a nagy bölcsességet...

Á-bé-cé-dé, rajtam kezdé /A nagy bölcsességet /A nagy eszességet./  
 Á-bé-cé-dé, rajtam kezdé. - En, ó, pé, ku, a nagy torku /Mind megissza a bort,/ vigan rugja a port,/ En, ó, pé, ku, a nagy torku. - Iksz, ipszilon, most ne sirjon./ Sőt inkább vigadjon,/ Bunak utat adjon,/ Iksz, ipszilon, most ne sirjon.

FELADAT: Énekeljük el!



## A GÖRÖG IRÁS

FELADAT: Keressük meg a térképen Hellaszt!

KÖZLÉS: A görögök a föniciai ABC-t vették át, de úgy alakították, hogy a saját nyelvükhöz alkalmazkodják. A betűk sorrendje nagyjából azonos maradt.

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk a föniciai ABC-t tartalmazó mellékleten az első betűket - alef, béth, stb - s ezzel párhuzamosan felírjuk a táblára a nekik megfelelő görög betűket: alfa, béta, stb.) A görögök már magánhangzókat is jelöltek.

FELADAT: Soroljátok fel a magyar ABC-ből a magánhangzókat!

VÁLASZ: A Á E É I Í O Ó Ö Ő U Ú Ü Ű

KÖZLÉS: A görögök nem mindig irtak úgy, ahogy ma is: balról jobbra. Náluk az írás sorrendje eleinte ökörszántásos módon haladt.

FELADAT: Olvassátok el az ökörszántásos módszerrel írott mellékletet!

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk az ökörszántásos módszerrel írott mellékletet.)

MEGOLDÁS: Az ökörszántásos írást először balról jobbra, majd jobbról balra kell olvasni.

## A LATIN IRÁS

FELADAT: Keressük meg a térképen Itáliát!

KÖZLÉS: A rómaiak átvették a görögök ABC-jét, átformálták, s kialakult a latin ABC, amely elterjedt később Európában.

KÉRDÉS: Mi milyen betűkkel írunk?

VÁLASZ: Mi is latin betűkkel írunk.

KÖZLÉS: A latin írás jellemzője: csupa nagy betűt használtak.

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk Kéki Béla i. m. 112-113. oldaláról a római Traianus-oszlop talpazatának feliratát.)

KÉRDÉS: Mi volt a rómaiak íráshordozó anyaga?

VÁLASZ: Íráshordozó a rómaiaknál a viasztábla.

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk a viasztábla képét Kéki Béla i. m. 120. oldalán.)

KÖZLÉS: A viasztábla peremes fatábla volt, amelynek a bemélyített közepébe öntötték a viaszt. A táblák peremén lyukat furtak, így több táblát össze lehetett szijazni. Rómában már sokkal gyakoribb volt az írni-olvasni tudás, mint Egyiptomban, vagy Mezopotámiában. Viasztáblára irták a költők is első fogalmazványaikát, de a mindennapi életben is használatos volt.

FELADAT: Az előbbieket illusztrálására olvassuk fel Elisabeth Hering i. m. 99. oldaláról azt a költeményt, amelyet a szerző Propertius latin költőtől idéz: "Már odavesztek hát a sokat-rejtő kicsi táblák, /és odavesztek mind nagyszerű jegyzeteink. /Mennyit forgattuk, kezeinktől jól lekopott már, /s bár nem zárta pecsét, tiszteletet követelt. /Nélkülem is meg tudta a lányt békíteni olykor, /nélkülem is mondott már gyönyörű szavakat. /Kedves volt, csattal ha nem is zártuk le, arannyal; /egyszerű



puszpángból kapta szerény fedelét,/bármilyen is volt ám, készséges, hü segítóm volt./Sorra kivivta nekem sok ragyogó sikerem./Jaj nekem, és most tán egy fősvény számol a lapján,/s hozzácsapja rideg üzleti könyveihez!" (Bede Anna fordítása.)

KÖZLÉS: Az íróeszköz csontból vagy fémből készült, egyik végén hegyes - ezzel irtak, másik végén tompa - ezzel töröltek - un. stilus volt.

SZEMLÉLTETÉS: (Bemutatjuk a stilus képét Kéki Béla i. m. 120. oldalán.)

KÖZLÉS: Innen származik az a kifejezésünk, hogy jó a stilusa. (Jó az írásmódja.) A rómaiak a viasztábla mellett papiruszra és pergamenre is irtak. A pergamentekerics kezelése meglehetősen nehéz volt, ezen úgy próbáltak segíteni, hogy az összeszűjlesztett viasztáblák mintájára a pergameniveket hajtogatták és táblák közé szoritották. Így az ivenk mindkét oldalára lehetett írni. Így született meg a kódex.

FELADAT: Keressük ki és olvassuk fel az Idegen szavak szótárából (Bp. 1967, Terra.) a kódex szó jelentését.

VÁLASZ: Kódex (codex) lat. régi kéziratos könyv.

KÖZLÉS: A pergameniveket hajtogatás után először ivfüzetekbe rendezték.

KÉRDÉS: Milyen íróeszközt használtak?

VÁLASZ: Íróeszköz a kódexek korában nád- és ludtoll.

KÖZLÉS: Évszázadokon keresztül használták főleg az utóbbit. Az acéltollat csak 1750-ben találták fel.

FELADAT: A Kincskeresők (Bp. 1972, Móra K.) c. könyvben található egy Kormos István által írott találós kérdés az író tollról. (Keressük meg és olvassuk fel!) Kincskeresők 19. o.

VÁLASZ: "Fekete pohárból /iszik egy holt madár,/ fekete a nyoma,/ ha fehér mezőn jár..."

## AZ EURÓPAI IRÁS

KÖZLÉS: A nyugat-római birodalom bukása után jó ideig zűrzavar uralkodott Európában. A népvándorlások általános kulturális hanyatlást idéztek elő. Az írástudók száma alaposan megcsappant, csak a papok egy kis része és a tudósok tudtak olvasni. A VIII. század vége felé a Karoling uralkodóknak sikerült megszilárdítaniuk a Frank államot. (Keressük meg a Frank állam térképét a Világtörténet (Bp. 1962, Kossuth K.) 3. kötetének 147. oldalán! / Az uralkodó, Nagy Károly - udvarának fényét emelendő - tudósokat hozatott udvarába. Ezek egyike, az angol származású Alkuin írásreformot hajtott végre. A latin betűk használatát hagyva új betűformát vezetett be: a kisbetűt. (Latin nevén: minuscula.) Európát meghódították a latin betűk, Alkuin óta pedig a kisbetűk használata is elterjedt.



## KÖZÖS ZENEHALLGATÁS A GYERMEKKÖNYVTÁRBAN

Zeneoktatásunk hire a világ minden tájáról vonzza a látogatókat, csodálókat. A külföldön járó magyar művészek, szólisták, zenekarok, kórusok szinte naponta bizonyítják zenei nevelésünk eredményeit. A hazai sajtó azonban egyre gyakrabban veti fel a kérdést: hogy állunk a hangversenylátogatók nevelésével? Van-e utánpótlása a mai koncertközönségnek? Erre a kérdésre ad ki nem mondott, de tevékeny választ a gyermekkönyvtári közös zenehallgatások sora, melyeket a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár már 3 éve rendez. Az egyre gyarapodó zenei gyűjtemények és a gyermekkönyvtárak munkája színesítésének nagy lehetőségei ezek a rendezvények. Ha élménytadóak, tanulságosak, változatosak, játékosak, igen nagy örömet jelenthetnek a gyermekek, az előadó, sőt még a könyvtáros számára is.

Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy a Gyermekkönyvtáros Napokon Dunaujvárosban tarthattam egy bemutató közös zenehallgatást. A zenemű Paul Dukas: Bűvészinás c. szimfonikus scherzoja volt. A kedves, barátságos szobában (a jelenlévő gyermekkönyvtárosokon kívül) 25-30 gyerek foglalt helyet. Voltak köztük 10-12 évesek, 6-10 évesek, de volt egy-két óvodás kistestvér is. Mivel előadó és gyermekcsereg először találkozott itt Dunaujvárosban, a gyerekek bemutatkozásul néhány kedves Dunáról szóló népdalt, játékdalt énekeltek az előadó kérésére. (Hej Dunáról fuj a szél... Dunaparton van egy malom... Fehér liliomszál...) A Dunába ugró fehér liliomszál dalát el is játszottuk a kicsinyek nagy örömeire, de a nagyok is szívesen hajlongtak, ugrándoztak annak rendjelmódja szerint, utánczó mozdulatokkal kísérve a dal szövegét.

Az éneklés örömétől felvidult hallgatóság szívesen vette az előadó viszonzását: egy addig számukra ismeretlen francia gyermekdalt (Tudsz ültetni káposztát?...), ami annyira tetszett, hogy percek alatt meg is tanulták. Persze, mivel ez is mozgásos gyermekjáték a francia gyermekekénél, hamar körbeálltunk és el is táncoltuk. Három-négy kis csoport is tudott táncolni a többiek éneklése, tapsolása kíséretével. Vajon miért francia gyermekdalt tanultunk? - hangzott el a kérdés. Francia a kitűzött mű zeneszerzője - vélte egyik nagyobb hallgatónk. Akartok egyebet is tudni a zeneszerzőről? Honnan tájékozódhatunk? - s már kereste is az egyik felsőtagozatos gyerek a Zenei lexikon "Dukas" címszavát, hogy a fiatalabbaknak elolvassa a cikk néhány kezdő mondatát. Úgyes segítségért egy jutalomkorongot kapott. Minden jó válasszal, hasznos kiegészítéssel, szép énekléssel, vagy szavalással lehet korongokat szerezni. A foglalkozás végén aztán a korongok beválthatók. Aki a legtöbbet gyűjtött, ajándékkönyvet választhat, a kevesebbéért esetleg csokoládé jár, az 1-2 korong meg eltehető a következő alkalomra. Jutalmat (korongot)



ni (Debussy, Ravel, esetleg Couperin, Rameau, Lully. Zeneiskolás növendékeknek már vannak ilyen ismereteik.).

A beszélgetést újra éneklés, dudorászás követte: hallás után megtanultuk a hallgatandó zenemű fő témáját, a "seprű" zenei megformálását:

A hallás után: tanítást a hangmagasságot mutató, szolmizációs jelekre emlékeztető kézmozgás segítette.

Ennek a zenei témának előzetes ismerete feltétlenül fontos a zenemű értő meghallgatásához, hiszen már a bevezető részben feltűnik, először csak részletenként, majd a "Varázsszóra" megelevenedve teljes formájában megjelenik, később egyre hatalmasabban, majd már torzultan szól; a darab tetőpontján, a fejszecsapások nyomán kettétört seprű két darabja ugyancsak felismerhető, s végül a Mester parancsszavára újra nyugalomba vonul.

Hasznos tehát, ha a gyerekek már előre el tudják dudolni a téma kezdő ütemeit. Ki is ez a bűvészinás, mit jelent a "seprű-téma", miről szól tehát a zenemű, ami egyébként a programzene egyik legkiválóbb példája? Hogy mi a programzene, az gyors keresés után szintén kiderül a Zenei lexikonból, még korongot is kap érte ügyes keresője. Ez esetben a program irodalmi alkotás: Goethe hasonló című balladája. El is hangzik a ballada Kardos László magyar fordításában. A gyerekek maguk bontják ki a cselekményt a "balladai homály"-ból, az okos összefoglaló jutalomban részesül. Goethe nevével megint alkalom kínálkozik a lexikon-használat gyakorlására. Ismertek-e más német költőt, író? - hangzik a kérdés, és jutalmat ér a válasz: Schiller, Heine, Thomas Mann stb.

Hogyan fordítja át a zeneszerző a muzsika nyelvére Goethe művének cselekményét - ezt követjük nyomon a mű első, részletekben történő meghallgatásakor.

Az első részlet: bevezető zene, amely a nyugodt varázsló-műhelyt festi, sarokban az álló seprűvel, majd megjelenik a bűvészinás és felhangzik a Mestertől ellesett varázsszó: sulyos akkordok festik, ezt a gyerekek már előre tudják, karfelnyujtással jelzik, hogy felismerték a varázsszót. Jól megfigyelhető a nyugodt seprű is a lassu bevezetőben. Esetleg meg is ismételhettük a bevezető rész hallgatását, meg-megjegyezve a fontosabb momentumokat.

Majd a varázsszóra megelevenedett seprű munkája, boldog lovagolása következik vizért, vízzel, oda-vissza. A gyerekek énekelhetik is a téma ismert részletét, amíg a téma eredeti formájában szól. Annál inkább fel fogják ismerni, szinte fülükben, gégejükben tapasztalhatják a téma torzulását akkor, amikor már elég a víz és a bűvészinás a varázsszót keresi eredménytelenül. A fejszecsapások sulyos akkordjai vetnek véget a második hallgatandó résznek.

A zenehallgatás megszakításakor még egyszer megemlítjük a ballada cselekményének ezt a drámai fordulóját. Hogyan érheti el a zeneszerző,



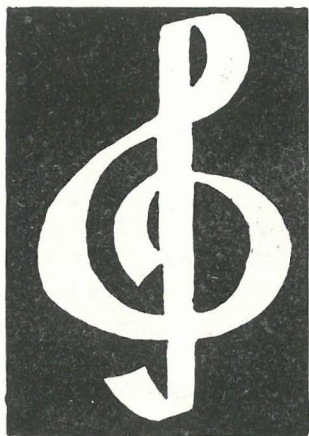
hogy szinte láttatja velünk a kettétört seprű két darabjának életre kelését? Azt hiszem, alig akadt a jelenlevők közt olyan gyerek, aki ne kiáltott volna fel az imitált téma hallatán: "itt a másik darab"! - és már követték is az ismert seprű-téma újabb győzelmes, majd torz vágatását egészen a Mester igazi parancsszaváig, amikor minden újra elcsendesedett és visszanyerte eredeti formáját, rendjét.

Pihenésképpen újra elénekeltünk néhány népdalt, ismételve az újonnan tanult francia gyermekdalt is. Milyen francia gyermekdalokat ismeretek még? - kérdésre örömmel említette meg és énekelte el ki-ki a maga tananyagában előforduló francia dalokat (Készen áll már a hid... Szép csillagos az ég - francia altatódal, még a kis óvodások is boldogok voltak, mert megtudták, hogy a Hull a pelyhes... télapós dal is eredetileg francia gyermekdal).

Majd újra meghallgattuk a Bűvészinast, most már megszakítás nélkül, de szabad volt a gyerekeknek hozzá dudolni, vezényelni, sőt a fontosabb pontoknál közbeszólni is, amit nem is mulasztottak el.

A zenemű záró részének "vizecseppjei" kapcsán "vizes" énekeket kerestünk, innen-onnan, Dunáról, Tiszáról, Balatonról, még Kodály egyik biciniuma, a "Folyik a viz..." is felhangzott két zenei tagozatos kislány mintaszerű, tiszta, kedves előadásában. A dalok közt gyermekversek is megszólaltak, amelyek vizekről, folyókról, tavakról szóltak. Természetesen minden produkció megkapta a maga korong-jutalmát, és a gyerekek boldogan szerepeltek a korongért, a szereplésért, sőt merem remélni, hogy magáért az éneklésért is. Bucsuzóul megállapodtunk abban, hogy az ügyeskező gyerekek le is fogják rajzolni a zenemű egyes képeit.

A foglalkozás 45-50 (sohasem több!) perce alatt tehát a gyerekek meghallgattak egy jelentős zeneművet, megismerték zeneszerzőjét, hallottak Goethéről és megismertek egy Goethe-balladát. Megismerkedtek a programzene, ezzel kapcsolatban az abszolút zene fogalmával, tanultak egy francia gyermekdalt, játszottak, énekeltek, lexikonokat forgattak, partitúrát, versesköteteket nézegethettek. Talán tettek egy lépést az olvasóvá, illetve zenehallgatóvá válás felé. Lehet, hogy hangversenyre is elmennek majd hasonló élmények kedvéért?





## "L Á T O D, A M I T É N L Á T O K?"

## CSOPORTOS FOGLALKOZÁS 9-10 ÉVES GYEREKEKNEK

A foglalkozás célja Az ilyen jellegű foglalkozás alkalmas arra, hogy a gyerekek fogékonyságát, érdeklődését felkeltsük környezetünk, a látható világ szépségei iránt. Néhány képzőművészeti alkotás szemléltetésével, közös elemzésével pedig kedvet, igényt ébresszünk a velük való ismerkedésre. A foglalkozás önálló, papírragasztási feladata lehetőséget ad a gyerekeknek játékos alkotóképességük kibontására.

A foglalkozás tárgya Képzeletben kirándulunk a vonalak, színek, formák világába. Megpróbáljuk a körülöttünk lévő világot (környezetünk és képzőművészeti alkotások elemzése segítségével) vonalakban, színekben felfedezni. Majd előre kivágott, színes papírfoltokból (négyzetek, téglalapok, körformák) a gyerekek saját elképzelésük alapján kialakítanak egy nagyvárosi épület-sort. A papírragasztással készített képeket közösen zsűrizzük.

Didaktikai megoldások A vezető közlése, felolvasása, közös műelemzés kérdve-kifejtő műszerrel, szemléltetés, közös játék, önálló feladatmegoldások, közös értékelés, egyéni eredmények kiemelése.

Szemléltető eszközök "A varázsecset" című kínai népmese; táblai rajz; Fényes A.: Testvérek; Ablak-zsiráf. Gyermeklexikon; Czóbel B.: Sárga csendélet; Bernáth A.: Tél; Barcsay J.: Szentendrei utjelző; szintábla; gyermekrajz illusztráció a János vitézhez); találókérdések; Szepesi A.: A bohóc című verse (Ladogai pagoda című könyvből); Mondrian: Kompozíció; a gyerekek foglalkozáson készült munkái.

A foglalkozás időtartama: 80-90 perc, ebből a mese meghallgatása 10 perc, a gyerekek papírragasztása, a feladatok értékelése 30 percet igényel.

A foglalkozás levezetése A foglalkozást "Gyerekek! Ki szeret közületek rajzolni?" kérdéssel indítottam. "Ha ilyen sokan gyakran, szívesen rajzoltok, hallgassátok meg A varázsecset c. kínai népmesét. A hőse egy kisfiú, szintén nagyon szeret rajzolni." A mese bemutatása után csak egy-két, a mese tanulságára irányuló kérdés következik, mert nem célunk a részletes elemzése. A mese hatását tükrözik a "Te mit festenél, ha lenne egy varázsecseted?" kérdésemre adott válaszok: "Egy papagájt a barátomnak, régóta szeretne." "Édesanyámnak egy csokor virágot." A gyerekek, mint a mese hőse, meglepődött rajzokkal másnak szeretnének örömet szerezni.



(A foglalkozás közben minden ügyes feleletért mesebélyegzőnk egyik figurájával lebélyegzett mese- ill. jutalomcédulát osztok. A legtöbbet ügyesen szereplők a foglalkozás végén a cédulákat jutalomkönyvekre válthatják.)

"Nemcsak varázsecsettel lehet igazán szép dolgokat festeni. Nézzetek csak meg Fényes Adolf egyik kedves, hangulatos festményét!" Bemutatjuk Fényes A.: Testvérek c. képét, de választhatunk más, ilyen koru gyerekekkel könnyen elemezhető képet. A festmény bemutatásakor címét szándékosan nem közlöm, a gyerekek a képelemzés során keresnek találó címet a festménynek. A kép tartalmi jegyeit vizsgálva (Kiket ábrázol? Milyen kapcsolat van közöttük?), megfigyeltetjük, megbeszéljük formai jellemzőit is (Hogyan helyezte el az alakokat? Milyen színeket használt?). Miután közösen megállapítottuk, hogy a képen a festő színfolttal alakította ki a formát, vonalat nem látunk, elindulunk egy képzeletbeli kirándulásra, a vonalakat megkeresni.

"Gyerekek! Megérkezett a busz. Szálljatok be! Utazzunk képzeletben együtt egy utszakason! Helyezkedjete el az ablakok mellett! Nézelődjete! Gyönyörködjete az utmenti tájban! Zöldellő sík mező tárul elénk. Ki tudná egyetlen vonallal fölrajzolni a táblára ezt a sík vidéket?" Akad ügyes vállalkozó. "A sík mező mögött, kissé távolabb, lustán, álmosan kéklik a Duna. Jelöljük a Duna vonalát is! Milyen helyzetű vonalakat rajzoltatok a táblára?" Kikerestetem az Ablak-zsiráf. Gyermekek-lexikon-ból a vízszintes szó magyarázatát! (Gyakoroljuk a lexikon használatát, tisztázzuk a szó jelentését.)

"A vízszintes vonalakat, akár a természetben, akár egy rajzon találkozunk velük, békésen, nyugalommal szemléljük."

(Továbbhaladunk. Felrajzoljuk a Duna tulsó partján lágyan emelkedő dombok hullámvonalát.)

"Hirtelen Bognár Bandi felkiált: Nézzétek! Egy magasba emelkedő kilátótorony! Kiszállunk. Lentről, a torony lábától megcsodáljuk a vonalait. Ki figyelte már meg egészen közelről a dunaujvárosi viztorony vonalait?" A jelentkezőhöz: "Hová vitték a tekintetedet?"

- "Fölfelé, a magasba."

- "A függőleges vonalak magukkal huznak fel, egyre feljebb. Ugy érezzük, hogy szinte megfeszülünk, mint egy kinyujtott gumiszalag, mire tekintetünk a torony tetejére ér."

- "A torony lábánál pihenőhelyet találunk, játszótérrel. Gyerekek! Mindenki lesuhanhat a csuzdán, hintázhaj a mérleghintán."

- "Ha csuzda vonalai vízszintesek lennének, nem tudnátok lesuhanni. Milyenek a vonalaid?"

- "Ferdék. Könnyen lecsusszanok."

- "A ferde vonalakon lecsuhanhatsz, és fel is röppenhetsz. A mérleg-hinta hová röpit?"

- "Hol fel, hol le."

- "Hogyan ver a szived, amikor lesuhansz vagy felrepülsz?"

- "Gyorsabban. Nagyon izgulok, amikor a hinta felröpit."

"A ferde vonalak egy képen, egy rajzon is izgatottak, nyugtalanítók. Izgalommal szemléljük a vízszinteshez képest."



"Hirtelen beborult az ég, vihar közeleg. Gyorsan szálljunk be a buszba! Villámlik. Milyen vonalat láttatok végigcikázni az égbolton?" "Te félsz, ha villámlik?"

- "Igen, a villámnak zezugos, cikkcakkos a vonala, sistereg, majd dörgés kíséri. Összerezzenünk, megijedünk, ha hirtelen feltűnik." (Felrajzoljuk a zezugos vonalat.)

(Ezután félelmetes, zezugos vonalat keresünk a "János vitéz" egyik jelenetét megelevenítő gyermekrajzon. Megállapítjuk, hogy a sárkány zsákmányra tátott szája fűrészkes fogakkal fenyegető.)

(Hazaérkeztünk. Vizsgálódásainkat folytatjuk, de már a színek világában.)

"Beszélgettünk arról, hogy a vonalak sokféle érzést kifejezhetnek. Az előttek lévő képeken a vonalak helyét elfoglalták a színek, a nagy színfoltok." (Egyidejűleg szemléltetem Bernáth A.: Tél és Czóbel B.: Sárga csendélet c. festményét. Megállapítjuk, melyik kép áraszt hűvösséget, melyik derűs meleget.)

"Milyen évszakbeli tájat láttok Bernáth A. képén? Mi minden jelzi, hogy a képen tél van? Milyen színekkel festette meg a festő a telet, a hideget? A kék szín, bármelyik tárgy színe (vázáé, könyvé, stb.), hideg, mint a hó. Hűvösét áraszt. Ilyen hideg szín még a zöld is."

- "Mi okozza a másik kép derűs melegét?" "Melyik színből van legtöbb a képen?"

- "Majdnem teljesen sárga az egész kép."

- "Milyen színnel szoktad festeni a Napot, a Nap sugarait?"

- "Sárgával."

- "Mit árasztanak a napsugarak?"

- "Meleget."

- "Már az őseink is használta, szintén meleget áraszt. Mi

- "Tűz."

- "A tűz lángjai milyen színűek? Gondoljatok a tábortűzre!"

- "Piros, sárga narancssárga."

- "Ezeket a színeket meleg színeknek hívják. A három szín közül melyik szerintetek a legtűzeesebb? Szinte kiabál, hogy vedd észre."

- "A piros szín."

"Mit gondoltok, miért éppen a piros színt használjuk a tilos jelzésére a közlekedésben?"

(Megfigyeljük Barcsay J.: Szentendrei utjelző c. festményén a piros szín szerepét.) "Gyerekek! Ezen a szintábrán (házilag készített, színes papirlapokat egy több rekeszes tasakba helyezünk) összekeveredtek a hideg és meleg színek. Ki tudná szétválogatni? Közben mi hallgassuk meg Szepesi Attila: A bohóc c. versét!" (Egy jól olvasó gyerekkel felolvasatjuk. Ha van bohóc-bábfiguránk, kézbe adjuk. Tetszés szerint választhatunk a témához illő, színes gyermekverset. Pl.: Fazekas Anna: A hét c. versét is.)

"Most pedig játszunk egy kicsit! Fejtsétek meg a következő találós kérdéseket!" (Ezekben fontos szerepet játszanak a színek.) Találd ki!:"Zöld istállóban fekete lovak piros szénát esznek."(Görögdinnye) "Fekete pohárból iszik egy holt madár, fekete a nyoma, ha fehér mezőn jár." (Tinta, toll, papiros).



"Kék mezőben aranynyáj legelész, mellette egy fényes pásztor heverész, nappal keresem, sehol se találom." (Hold meg a csillagok.)

(Ezután megfigyeltetjük Mondrian: Kompozíció c. festményét! A képi egyensúlyt vizsgáljuk, ez előkészítője a következő papírragasztási feladatnak. A képet hurkapálcával vagy ceruzával megfellezzük függőlegesen, majd vízszintesen. Megállapítjuk, hogy a kép mindkét felére azonos súlyú, tömegű sötét és világos színfoltokat helyezett a festő. Így olyan egyensúlyt teremtett, mint amikor a mérleghintán két egyforma súlyú gyerek hintázik. Ha a kép egyik felében lévő sötét, nehéz színfoltot fehérrel helyettesítjük, felborul a képi egyensúly; a mérleghintán ilyenkor nem szívesen hintázunk! Majd megvizsgáljuk a meleg, hideg színek elhelyezését.)

"Egy nagyváros távolról olyan, mintha sok színes téglalapot, négyzetet raktak volna egymás mellé. Előre kivágott, színes négyzeteket, téglalapokat, körformákat kaptok. Tervezzetek egy színes épületsort! A formákat úgy rakosgassátok, mintha színes építőközből kellene építenetek. Ne ragassz fel minden formát! Válassz közülük színben és formában is. Ne használjatok minden színt, az zavarossá tenné a képet! Először mindenki helyezze el a papírfigurákat úgy, ahogyan ő legszebbnek, legjobbnak találja! Miután megnéztem a tervet, felragaszthatjátok a rajzlapra a formákat!"

(A gyerekek 20-25 perc alatt elkészültek a feladattal. A kompozíciókat kifüggesztettük, közösen bíráltuk.)

A gyerekek ügyesen elemezték egymás munkáit. A legjobban sikerültek ma is könyvtárunk falát díszítik.



## JUTALMAZZUK LEGRÉGIBB OLVASÓINKAT!

Legjobban a pedagógusok tudják, hogy az oktatásban, de főleg a nevelésben milyen felmérhetetlen értékű, további sikerekre ösztönző a jutalmazásnak még a legegyszerűbb formája is. Igaz, hogy az iskolában gyerekekről, serdülőkről van szó, tehát a jutalmazás főképpen nevelési tényező. De erkölcsi, anyagi jelentőségét belátva, alig akad munkahely, ahol a felnőtt dolgozókat ennek a megérdemelt kitüntetésnek valamely formájában ne részesítenék. Így van ez rendjén. A felnőttek jutalmazása a jól végzett vagy gyakran a kötelezőn felüli munka elismerése. Ezt megkaphatják, és meg is kapják a munkájukat kiemelkedően végző könyvtárosok, a legmagasabb szinten dolgozótól a falusi tiszteletdíjas könyvtárosig.

De miért nem kaphat semmiféle látható vagy maradandó elismerést soha egyetlen olvasó sem a megyénkben, még az sem, aki évtizedekig hűséges tagja könyvtárának? - Igaz, hogy a könyvtárt használó olvasó egyfajta "jutalma" már a szolgáltatás ingyenességében is kifejeződik, abban, hogy nem kell - vagy alig valamit - fizetnie a kulturális értékek fogyasztásáért, a könyvtári olvasásért. Nem is illette meg senkit megbecsülés önmagában azért, mert szellemi javakat gyűjt, ha ez csak az egyes ember érdekeit szolgálná. Csakhogy a kiművelt emberfők sokasága mindannyiunk ügye, a társadalom érdeke is. Ezért persze nem járhat anyagi jutalom, tudom jól, és nemcsak azért, mert ezen a területen nem sokkal léptünk túl az "éppen csak csurran-cseppen" állapotán. Nem anyagi elismerésre gondolok tehát, bár azt is el tudnám képzelni, hogy a termelőszövetkezetek, üzemek, amelyek még falusi viszonylatban is tizezreket áldoznak - nagyon helyesen - bőséges kulturális alapjukból a sportra, évente a könyvtár valamely hűséges olvasóját jutalomban részesítenék. Gondolom, senki nem kifogásolná az ellenőrzés során, hogy az erre fordított pénzt, éppen a kulturális alapból, rossz helyre tették. Így is csak morzsája lenne az bizonyosan a reprezentációs költségeknek...

De nem, nem ez a fő célom ezzel az irással! A városban működő könyvtárak sokkal régibb olvasókkal dicsekedhetnek, mint községi könyvtáraink, amelyek nagyobb része már léteztetett valamilyen formában az ötvenes években is, de rohamos fejlődésük akkor indult meg, amikor letéti állományuk a sajátjukká vált; ez nagyjából egybeesett az 1959-ben kezdődő "községesítéssel". E községi könyvtárak állománynövekedése csak 1956 után indult meg lendületesen, és 1963 körül ért arra a szintre, amely ettől a könyvtártypustól alapként megkövetelhető. Tehát, ha régi olvasókról beszélünk, legfeljebb 15-19 éves könyvtári tagságot érthetünk a községekben. De talán itt a hangsúly éppen a "községi"-re esik,



hiszen tudjuk, hogy falun, sőt a tanyavilágban ma is összehasonlíthatatlanul szűkebbek a kulturális lehetőségek, mint a városokban. Hadd vegyek egy, a könyvtáramat érintő példát. Ha az abai könyvtárnak majdnem husz évvel ezelőtt is éppen olyan hűséges olvasója volt Farkas József egykori tanítványom, mint ma, vajon nem a műveltségre törekvő állandó igénye, mondhatnám, szomjusága tartotta meg mindmáig olvasónak? S ha ez így van, akkor vajon nem mondhatnám-e neki jövőre (amikor husz éve lesz, hogy olvasó), éppen talán a költészet napján: "Kedves barátom, ez a művészien elkészített oklevél téged illet. Fogadd szívesen emlékül attól a könyvtártól, amelynek harmadikos korod óta ma is tagja vagy!" Kell-e arról beszélni, hogy ennek a háromgyermekes, nehéz fizikai munkát végző családapának mekkora örömet szerezne ez az erkölcsi elismerés, ez az oklevél, amely kulturális tárcánknak alig néhány forintjába kerülne?!

Nem tekinthető emberi gyarlóságnak, ha valaki büszke arra, milyen régóta olvasója a könyvtárnak. Amikor az év elején megújítjuk a karto-tékja számát, kéri, ne cseréljem ki, csak új számot írjak rá: hadd lás-sa, hány éve tagja a könyvtárnak. És ha már alig fér el rajta az új szám, a törzslap kicserélésekor az első keltezés kerül az aláírása mel-lé. Lehet, hogy nem szabályos, de így méltányos, igazságos ez. Vajon miért nem érdemelnek meg ezek a hűséges olvasók időnként egy pompás di-szü és klasszikus idézettel ellátott oklevelet? Hiszen ma már majdnem minden közület állandó dolgozója kap öt évenként törzsgárda oklevelet, jelvényt, s gyakran anyagi elismerést is mellé. Miért zárjuk ki valami hasonlóból azokat az olvasókat, akik ezt méltán megkaphatnák? Ez a meg-emlékezés valószínűleg némileg növelné is a könyvtárat használók számát.

Több olvasóm van, különösen a nők közül, akiknek már a gyerekeik is járnak a könyvtárba. Ezek az anyák, éppen gyermekeik buzdítására is, ne kapjanak a könyvtártól elismerést? Vajon az a régen nyugdíjas bácsi-ka se, aki másfél évtizeden keresztül olvasta éjszakánként a tsz gép-parkja őrbódéjában a könyveket, de most ebben végleg megakadályozta a betegsége?

Több általános iskolás diákot is meg kellene említenem. Ezek máso-dikos koruk óta a könyvtárba járnak, s most már nyolcadikosok. Milyen szép elismerés lenne, ha az évvárón az igazgató megemlítené a nevüket és ajándékkönyveket adna át nekik. (Míg a könyvbeszerzési keretet nem csökkentette a tanács, a könyvtár évente könyvvel jutalmazta azt a né-hány diákot, aki hosszabb ideje volt a könyvtár segítője. Jó lenne ezt is általánossá tenni.)

Köztudomásu, hogy az általános iskolából tovább tanulókról írásbeli jellemzést kap az az intézmény, ahová a diák jelentkezett. Nem lenne ésszerű, hogy ebben szerepeljen pl. ez a szép megjegyzés: "A községi könyvtárnak hat éven át volt állandó olvasója"?

- Ki az, aki nálam régibb olvasó? - hallom néha a szerény kérdést, amelyben a kíváncsiság mellett némi jogos büszkeség, elégedettség is bujkál. Jó lenne, ha válaszomban valami biztatásféle is lenne, hogy az elismerés sem marad el... De ilyet még nem mondhatok, csak kérhetem az



illetékeseket: gondolkozzanak el az itt elmondottakon. Vagyis készítsenek a könyvtárak részére művészien szép, értékes okleveleket, hogy adott alkalmakkor, egy-egy emlékezetes könyvtári rendezvény keretében átadhassuk azoknak, akik ezt valóban megérdemelték.

---

### M e g j e g y z é s

Szivesen közöljük Tanka János gondolatébresztő irását. Ugy véljük, ez a megbecsülés esetleg kiterjeszthető a könyvtár társadalmi segítőire is. Az akár kétfajta diszoklevél elkészíttetése a megyei könyvtárnak nem jelenthet problémát, amint azt egy másik megye hasonló kezdeményezése is igazolja. Gondot okoz azonban, vajon megállapítható-e éppen a legfontosabb: ki hány éve olvasója egy-egy könyvtárnak? Ilyen nyilvántartást nem vezetnek munkatársaink. Igen kevés az olyan könyvtárosunk, aki olyan hosszú ideje működik egy községben, mint a szerző. Az olvasói oklevelek átadását - bárhol vállalkoznak is rá - következetesen folytatni kell, ez pedig kötelező érvényűvé teszi az olvasók ilyen szempontu, folyamatos nyilvántartását, gondolva a könyvtárosváltásokra is.

Várjuk munkatársaink ezzel kapcsolatos véleményét, leveleit.

(A szerk.)



## A SVÁJCI KÖNYVKULTURA BEMUTATKOZÁSA FEHÉRVÁRON

Emlékezetes élményben volt részük a szép könyv barátainak és mindazoknak, akik június 12 és 21 között ellátogattak a Csók István Képtárba, a "Könyvek Svájcból" című kiállításra. A jelentős eseményre, a fejlett svájci könyvkultúra székesfehérvári bemutatkozására számos szerv - a Kulturális Kapcsolatok Intézete, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, az István Király Múzeum, valamint a Svájci Államszövetség Budapesti Nagykövetsége, a "Pro Helvetia" Alapítvány (Zürich), a Svájci Könyvkereskedők és Könyvkiadók Egyesülete (Zürich), továbbá a Svájci Francia Könyvkereskedők és Könyvkiadók Egyesülete (Genf) - rendezésében került sor.

A június 12-én, 17 órakor kezdődő megnyitón résztvett Bodnár László, az MSZMP Fejér megyei Bizottságának titkára. A külföldi és a hazai vendégeket dr. Csongor Endréné, a megyei könyvtár igazgatója köszöntötte. Megnyitó beszédet mondott Ami Guichard, a Svájci Francia Könyvkereskedők és Könyvkiadók Egyesülete Kiadói Csoportjának elnökségi tagja, az EDITA Kiadó igazgatója, valamint dr. Árky István, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése Igazgatói Tanácsának tagja, a Medicina Könyvkiadó igazgatója. Szavaikból tájékozódhatott a hallgatóság a svájci könyvkiadás helyzetéről, a két ország kapcsolatának hagyományairól irodalmunkban, pedagógiánkban, művészetünkben, és a könyvkiadásban. Reményünknek adtak hangot, hogy ez a kiállítás erősíti a kapcsolatainkat, és a két ország népének baráti közeledését szolgálja.

A méreteiben is terjedelmes kiállítás tematikus elrendezésben mutatta be anyagát: a gyermek- és ifjúsági irodalmat, világirodalmat, svájci regényeket és novellákat; a filozófia, pszichológia, politika, matematika, technika, kulturtörténet, zene, színház, építészet, képzőművészet, foto témáiban megjelent szép könyveket, és külön a magyar vonatkozású kiadásokat. Izeltőt kaptunk Svájc mai plakettművészetéből is.

Jóllehet a tárlókon bemutatott bőséges anyagot a rendezők nem csupán a könyvművészet szempontjai szerint állítottak össze, hanem ennél szélesebb területről, a könyvkiadás keresztmetszetéről kívántak reprezentatív képet adni, a látottak a mai svájci könyv magas technikai és művészi színvonaláról győzték meg a szemlélőt. Láthattunk válogatást a legszebb, a díjazott munkákból is. Mindenekelőtt a nyomdatechnikai kivitel és az alkalmazott kiváló, de nem hivalkodó anyagok minősége volt szembetűnő, továbbá a modern, divatos tipográfiai formák szinte rutinos keresetlensége, könnyedsége. Óhatatlan legalább a villanásnyi összehasonlítás a mi könyvművészetünkkel, melynek legjobb produktumaiban - e sorok írójának meglátása szerint - mintha jobban éreznénk a könyvalkotás egyedi küzdelmét és a hagyományokba gyökerezésből is táplálkozó feszültségeit, fegyelmet. Nincs okunk tehát szégyenkezni. A különbségek miatt-



jére ma már nem annyira a technikai feltételekben, mint a két ország kulturájának különbözőségeiben találjuk meg a választ.

Tíz napon át láthattuk a Csók Képtár előtt a kultura demokratizmusának szellemét sugárzó szép plakátot: "Bücher für alle". Jó lenne, ha gyakrabban nyilna módjuk a fehérváriaknak, hasonló kitekintésre.

(N. L.)

SZINESEN, ELEVENEN

A Dunai Vasmű Vörösmarty Könyvtára - mint köztudomásu - a város lakosságát is ellátó, területi jelleggel működik, s mint ilyen, kezdettől ápolja tömegkapcsolatait. Gyermekfoglalkozásokra azóta vállalkozhatunk, amióta intézményünk a jelenlegi, korábbinál kedvezőbb elhelyezéséhez jutott: 1969-től. Kezdetben inkább a nagyobb gyerekekre fordítottunk több figyelmet, noha az alsótagozatuaknak is tartottunk szabályos időközökben mesedélelőttöket.

Ez év januárja óta új módszerekkel és kibővített tematikával folynak gyermekfoglalkozásaink. A korábbi passzív mesehallgatás helyett fő célunk, hogy aktivizáljuk a gyerekeket, szókincsüket bővítsük, kifejezőképességüket javítsuk. Ennek egyik, nálunk bevált módja a mesék képeskönyvekhez kapcsolt közös, szórakoztató feldolgozása, a gyerekek önálló mesélése. (Pl. Duricková: Gombolyag Gáborka, Donászy: Makkos és Szarka.) Mindegyikük el tudja mondani, mit lát a bemutatott képen, sőt, egy kis fantáziával ki is találhatja a történetet az illusztrációkból. Közben a többi gyerek rajzol, gyurmázik az adott vagy tetszés szerinti témára. Kiegészítésként énekelhetnek is a gyerekek, de csak olyan dalokat, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak a fog-

lalkozás témájához. Ezáltal nemcsak színesebbé, elevenebbé váltak rendezvényeink, hanem szinte minden gyerek megtalálja az egyéniségének legjobban megfelelő kifejezési módot, és szívesen, aktívan vesz részt foglalkozásainkon.

Minden jó szerepléséért egyegy - a könyvek borítóiból helyben készült - könyvjelzőt kapnak a gyerekek; harminc összegyűjtött könyvjelző könyvjutalomra beváltható.

A foglalkozások tartalmi célja a magyar irodalommal és történelemmel kapcsolatos ismeretek átadása. Ezt szolgálják a programban a következő témakörök: 1. Modern és népi gyermekköltészet; 2. Magyar mondavilág; 3. Magyar népmese, magyar népviselet; 4. Kis történetek nagy emberekről; 5. Mátyás, az igazságos király.

A foglalkozásokat kéthetenként, hétfőn délelőtt 10 órakor tartjuk, általában 20-25 gyerek részvételével. Kialakulóban van egy törzsgárda is, ők a leggyakoribb látogatóink, természetesen, feloldódva viselkednek a könyvtárban, jól tájékozódnak. Kifejezőképességük eddig is javult; a további célunk önállóságuk növelése a "Folytasd, ahogy akarod!" (közös mesemondás) és hasonló jellegű foglalkozásokkal.

Katona Zsuzsanna



## K I T Ü N T E T E T T J E I N K

Alkotmányunk ünnepe alkalmából ez évben is számos munkatársunk részvételével elismerésben. Megyénk kiemelkedően jó munkát végző könyvtárosainak augusztus 17-én, a Megyei Művelődési Központ Ady termében Seres József, a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztályának vezetője adta át a kitüntetésekét. Ezután ünnepség következett a megyei könyvtárban. Megjelent ezen Escher Ilona, a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya Népművelési csoportvezetője, s a megyei könyvtár dolgozóin kívül résztvettek a városi és a járási szerepű nagyközségi könyvtárak igazgatói, valamint a megye főfoglalkozású könyvtárosai is.

Először Csukly Alajosra, a megyei könyvtár váratlanul elhunyt munkatársára emlékeztek a megjelentek, majd dr. Csongor Endréné igazgató köszöntötte, méltatta a kitüntetetteket.

Szocialista Kulturáért kitüntetést kapott Katona Sándorné, a dunaujvárosi Ságvári Endre Fiókkönyvtár vezetője, Mátyás Kálmánné, a bicskei Vajda János Járási Szerepű Nagyközségi Könyvtár munkatársa és Pintér Béla, a móri Radó Antal Járási Szerepű Nagyközségi Könyvtár igazgatója. Miniszteri dicséretben részesült Bányai Istvánné, a Szabadbattyán-lajostelepi autókönyvtári kölcsönzőállomás kezelője, Csaba Orsolya, a megyei könyvtár autókönyvtárosa, Keliár József, a Bakonycsérnye-inotapusztai autókönyvtári kölcsönzőállomás kezelője, Mészáros Sándorné, a székesfehérvári Velinszky László Városi Könyvtár munkatársa és Szabó Lajosné, a megyei könyvtár könyvkötészetének vezetője.

Megyénk szakszervezeti könyvtárhálózatában ugyancsak miniszteri dicséretben részesült Kőműves Józsefné, a dunaujvárosi 26. számú Építőipari Vállalat tiszteletdíjas szakszervezeti könyvtárosa és Pogács Imréné, a Balinkai Szénbányák bodajki szakszervezeti könyvtárának vezetője; ők is 17-én, a SZOT Székházában vették át kitüntetésüket.

Ezután került sor az ezévi, új törzsgárda tagok köszöntésére, a tagságot igazoló okmány és a vele járó jutalmak ünnepélyes átadására. Elsőnek Csukly Alajos nevét jegyezték a naplóba, aki huszéves könyvtárosságát már nem érhetette meg. Havrilla János perkátai községi könyvtáros, Molnár Istvánné, a székesfehérvári Velinszky László Városi Könyvtár vezetője és Venesz Béla, a dunaujvárosi József Attila Városi Könyvtár igazgatója 20 éves, Imre László, a sárbogárdi Madarász József Járási Szerepű Nagyközségi Könyvtár igazgatója és Nichols Józsefné, a megyei könyvtár dolgozója 15 éves, Bodri Dezsőné kálozi, Fülöp Istvánné ercsi, Lukács Jánosné gárdonyi és Ugri Margit csákvári községi könyvtáros 10 éves törzsgárda tagságot igazoló okmányt és jutalmat vett át.

Az ünnepség a megyei könyvtár és a Velinszky Könyvtár dolgozóinak jutalmazásával és dr. Csongor Endréné zárszavával ért véget.



C S U K L Y A L A J O S

1924-1973

Hosszas gyógykezelés közben, augusztus 12-én, röviddel kórházba szállítása után váratlanul meghalt Csukly Alajos főkönyvtáros, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár munkatársa.

Fiatalon lépett a népművelés szolgálatába: 1948-tól a Szabadművelődési Felügyelőségen, 1950-től a Moziüzemi Vállalatnál, 1954-től pedig, csaknem alakulása hónapjától a megyei könyvtárban dolgozott, először kölcsönző, majd módszertani munkakörben. Leginkább a helytörténet, az irodalom helyi hagyományainak gyűjtése, ápolása foglalkoztatta. Indulásától, 1961-től 1967-ig szerkesztette a Fejér megyei Könyvtáros elődjét, a Könyvtári Híradót. Műveltségét, gyakran hasznosított tudását sokan nagyrabecsülték: a kultura mindeneként ismerték Fehérváron és szerte a megyében. Bensőséges barátság fűzte számos íróhoz és kulturális életünk más kiválóságaihoz.

Tanulmányai és egyéb írásai - novellái, tárcái, versfordításai és művelődéstörténeti cikkei - antológiákban, a Fejér megyei Szemlében és a Fejér megyei Hírlapban jelentek meg; utóbbinak éveken át volt sporttudósítója és állandó külső munkatársa. Jelentős tevékenységet fejtett ki, mint a TIT Fejér megyei Szervezete Irodalmi Szakosztályának titkára és a Velencei Tavi Intézőbizottság tagja, továbbá hosszú időn keresztül a KISZ Fejér megyei Bizottsága, a Szakszervezetek Fejér megyei Tanácsa, az MSZBT és a Nőtanács kulturális munkájának segítésében. Több országos vetélkedőn képviselte "második szülővárosa", Székesfehérvár és a megye színeit, irodalmi színpada számos sikert ért el. Munkájának elismeréseként 1949-ben miniszteri dicséretben részesült, 1968-ban a Szocialista Kulturáért kitüntetést, 1970-ben az MSZBT Aranykoszorus jelvényét kapta.

Barátai, munkatársai augusztus 17-én, délután 3 órakor kísérték utolsó útjára a székesfehérvári Csutora temetőbe, ahol az alábbi bucsuztató hangzott el:

Megrendülve és fájdalomtól ütötten állunk körülötted, Csukly Alajos - mindnyájunk "Lojzi"-ja -, itt, a bucsuzás sulyos perceiben, utad utolsó lépéseinél. Megtörtént, amire soha nem gondolt senki, aki Téged ismert, mint ahogy hihetetlennek tűnik most is a kegyetlen valóság, hogy nem vagy többé. A döbbenet első hidegleléséből ocsudva kérdezzük: miért, hogy nem Te maradtál az erősebb? Miként lehetett, hogy annyi figyelem, értés és szeretet vigyázó karjai közt mégis legyőzöttél?

Tétován mereng az értelem, és a vesztesség napfogyatkozásánál nem látja meg, hiába keresi a válaszokat. Az évszázados tölgy millió gyökerével köti magát az életadó földhöz; Te az ész világosságának erejével, a szépség, az emberi kultura kincseit felragyogtatva és a vele mindenkit-megajándékozás boldogságában égtél, forrtál össze alkotó hétköznap-



jainkkal. Két kézzel szórtad értékeidet a rászorulóknak, s közben nem csillapuló szomjjal gyűjtögetted a tudást, szüntelen alakítva-kiegészítve magadban ezt a soha be nem fejezhető középületet: emberi létünk nagyszerű képét. Mert nem csak magadnak emelted. Kutató figyelmed, lázas szorgalmad sokfelé nézett, s indult meghódítani - sokak számára - a világot. Sejtjeidben az élet szenvedélyes szeretete lángolt, amikor az emberi teljesség utjait kerested gyermeki tisztasággal, s amikor melegségre, szeretetre éhezve, melegségeddel, szereteteddel barátaid körében meg-megpihentél. Világra-nyílt érzékenységeddel, sugaras szívvvel és sebezhetően.

Nemcsak annak adtál, aki kért, szívbélőbb pedagógus voltál sok hivatásosnál. Tehetségeket ébresztettél és indítottál utnak az irodalom, a színművészet és előadóművészet felé. Magad is alkotó voltál, ám a személyes dicsőség elébe helyezted kulturánk, könyvtárügyünk névtelen szolgálatát, ennek a hű közkatonájaként munkálkodtál. Cikkeid, novelláid, fordításaid a nyomtatott betű őrzi, előadásaid százaira, rádió-szerepléseidre sokezen emlékeznek a falvakból és városokból. Távozásod irodalmi hagyományaink kutatásában és számontartásában is nagy veszteség. Szép terveket állított meg dobogni, kiteljesedő munkát tört ketté az értelmetlen halál.

A tölgy ha kidől, lombjai közt nem énekel többé madár, az ég kékje kizuhan levél-ujjai közül. De az ember, ha fejét a sötét semmibe ejteni kényszerül is végül, nem semmisülhet meg: keze maradandó nyomot hagy a világon, az anyagban és az emberi lélek változásaiban.

Munkatársaid, a megyei könyvtár dolgozói, Székesfehérvár, Fejér megye és az ország könyvtáros társadalma, akik ismertünk, bucsuzunk Tőled. Műved, amit félbe hagytál, munkád, mi folytatjuk; emléked Te magad vésted szívünkbe, kitörölhetetlenül...



Lapzártakor érkezett a szomorú hír, hogy D a j b u k á t A n t a l tanár, az enyingi Vas Gereben Nagyközségi Könyvtár leshegyi fiókkönyvtárosa augusztus 25-én váratlanul elhunyt. Megyénk legelső könyvtárosa volt a felszabadulás után; 1947-től szolgálta nagy odaadással a népművelés, az olvasáskultúra ügyét.

Temetésén, augusztus 30-án 15 órakor Enyingen Könczöl Imre, a Várpalotai Városi Könyvtár vezetője bucsuztatta. Emlékét őrizzük.



Szép fekvésű strandjuk van a bicskeieknek, akármelyik kisváros megirigyelhetné. Felújítása után ezen a nyáron üzemel először, s még további beruházást igényel majd. Még a megszokott kabinsor sincs a helyén, s nem vonult fel még a Vendéglátó sem. Pedig látogatott a strand: hideg vizébe az enyhülést keresők százai merülnek naponta.

Kitűnően frissít a víz a forróságban, mégsem lehet mindig a vízben lenni. Sokan napoznak a medence szélén és pihennek távolabb, az árnyékosban. Füre terített takarók, labdák, termosz, gumimatrac, felfújt műanyag-állatok - megszokott látvány az ilyen helyen. Ami szembetűnően új: sok pihenő, napozó, ember kezeügyében nyitott könyv és különböző folyóiratok, képeslapok, napilapok... Ujságárus? Sehol a közelben.

Odébb, vagy negyven méterre a medencétől, izléses pavilon áll. Azt hinné az ember, Colát és Jaffát árulnak ott, pedig... Hűsítő még nincs a strandon, de könyvtár - már van! Onnan származnak a könyvek, a folyóiratok. Két gimnazista lány kezeli a Vajda János Könyvtárból kihozott száz kötetet és a sokféle, ezévi folyóiratot, napilapot. Aki akar, vásárolhat az ÁFÉSZ Könyvesboltjának lerakatából, sőt bélyeggel ellátott képeslapokat is.

- Junius 25-én nyitottuk meg a strandkönyvtárat - mondja Börcs

János bicskei könyvtárigazgató. - Ezt a színes műanyag pavilont az ÁFÉSZ bocsátotta rendelkezésre, a könyvtárosok szép tiszteletdíját (ezer-ezer forint) pedig a Nagyközségi Tanács. Az állomány összetétele? Érthetően inkább a könyvebb műfajból válogattunk, továbbá rövidebb lélegzetű írásokat és versesköteteket. Ötvenet a felnőttek, ötvenet a gyerekek részére. Nem sok ez, de kétszer cseréljük a nyár folyamán.

Bepillantunk a pavilonba. Egy polcon, a hullámtető zöld fényében cipők, ruhadarabok, törülköző, karóra, kisebb-nagyobb tárgyak sokasága, memória-játéknak is elég lenne megjegyezni őket. Vajon ezek is eladók lennének?...

- Zálogkölcsonzést vezettünk be - magyarázza mosolyogva a könyvtáros.

Már az első két hónapban naponta 35-40 kötet fordult meg a strandolók kezén, és augusztus végéig 278-an olvastak könyvet és folyóiratokat a strandkönyvtárból. Érdemes volt tehát életre hívni! Köszönet illeti érte a bicskei Nagyközségi Tanács elnökét, aki a könyvtár kezdeményezését anyagiakban is messzemenően támogatta, valamint a bicskei ÁFÉSZ-t és Könyvesboltjának munkatársát, akik segítőkészen közreműködtek az elgondolás valóra váltásában.

A strandolókkal együtt reméljük: ugyanezt a jövő nyárra is!



## A BICSKEI VAJDA JÁNOS KÖNYVTÁR TÁJÉKOZTATÓJA

Megyénkben meglehetősen kevés a tanácsai könyvtári kiadvány. Így nem csoda, hogy szinte ünnepszám-  
ba megy, ha valamelyik intézményünk ezek sorának gyarapítására vállalkozik. A bicskeiek ezt tették: tájékoztatót jelentetett meg a járási szerepű Vajda János Nagyközségi Könyvtár.

Indokolt lépés volt: a könyvtárhasználók eligazítására eddig nem volt mit kézbe adni. Sürgette a kiadást a könyvtárnak a tiktetes kölcsönzési rendszerre való áttérése is, amelyet meg kell ismertetniük olvasóikkal. Az augusztusban elkészült, zsebben hordozható, A/6 fekvő formátumu 32 oldalas tájékoztató mindkét igényt jól kielégíti, és megfelelő a példányszáma is (1500). A kiadvány néhány adattal válaszolja az intézmény történetét, s először a felnőtt-, majd a gyermekkönyvtárral kapcsolatos fontos tudnivalókat ismerteti. Érdekessége, hogy a "Helyismereti gyűjtemény" cím alatt az olvasók segítségét is kéri a bicskei vonatkozású dokumentumok összegyűjtésében. Figyelemre méltó a zenei részleg napi 5 órás nyitvatartási ideje.

A füzet szerkesztésén, az egyes ismertetett területek közlési sorrendjén lehetne vitatkozni. Azon például, hogy az állomány adatait megelőzi a kölcsönzésről szóló rész, és ettől elválasztva, külön esik szó később a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségéről. A katalógushasználat fontosságát hangsúlyozta volna, ha mind a felnőttekhez, mind a gyerekekhez szóló részben nem az utolsón helyen szerepel. Ennél a típusu tájékoztatónál célszerű lett volna a könyvtár pontos címét a borítón feltüntetni. Sőt, szembetűnőbb helyen, a hát-lapon közölni a nyitvatartást is. És végül - ez általános jelenség - maga a cím is problémát okoz: az intézményeink elnevezése körüli bizonytalanságot tükrözi.

Mindamelletts csak üdvözölhetjük a vállalkozást, hasznát nem vitatható el. Kár, hogy a sokszorosított technika, mellyel készült, nem engedett jobb tördelést, szebb kivitelt. A füzet 20 illusztrációja Nagy Julia munkája. Az összeállítók: Börcs János és Csizmadia Lászlóné.

(nl)



# kövek, színek, emberek

ÁTS JÓZSEF, A TRAGIKUS SORSU KÁLOZI KÖLTŐ

Ez az ismertetés, mely személyes visszaemlékezés a kálozi születésű, az 1920-as évek végén Debrecen legtehetségesebb, egyben legfiatalabb költőjére, kortörténeti dokumentum is. Ezért érzem szükségét, hogy röviden felhívjam a figyelmet ennek a kiváló tehetséggel induló, tragikus sorsot ért, mindmáig ismeretlen költő szomorú életutjára.

Áts József a református egyház anyakönyve szerint Kálozon született 1905 július 5-én. Apja eleinte jómódu hentes és mészáros volt, akit azonban az akkori urakét utánzó életmódja anyagilag csődbe juttatott, amikorra egyetlen fia, a költő a debreceni kollégiumi tanítóképző felsőbb osztályaiba került. (A költő egyik leány-testvére, a "sirós Bözsi néni" ma is él Kálozon.) Alig várta az apa, hogy "urrá nevelt fia" hazatérjen Kálozra, és segítsen rajta. A sors, az akkori társadalom és iskola-törvénye azonban másképp határozott.

Ma már felesleges említeni, hogy Ady költészete és annak hatása új korszakot nyitott a magyar irodalomban. A legádázabb Ady-viták azonban csak Ady halála után dultak az 1920-as években, s ezek már szinte nem is irodalmi, hanem társadalmi, világnézeti harcot jelentettek, a haladó és konzervatív eszmék frontján. Mi, az irodalom iránt érdeklődő diákok is aszerint választottuk a barátainkat, hogy "adysta"-e vagy sem.

Áts József volt a legelső, aki Adyt "bevitte" az ősi hagyományokat őrző debreceni kollégium képzőjébe, már negyedéves korában, a Csokonai Önképzőkörben tartott előadásaival. Természetes, hogy az ifjuság tulyomó része - éppen Áts hatása nyomán - bárhogyan rajongott Adyért, a tanári kar G. Szabó Kálmán (később a Budapesti Képzőművészeti Főiskola tanára) kivételével Ady-ellenes volt, s eleve megbélyegezték azt a diákot, aki nyíltan hitet tett Ady költészete mellett. Ez okozta Áts József pályafutásának tragédiáját.

A konzervatív magyar tanár, dr. B. K. nem köthetett bele a magyarból mindig jeles Átsba, de a zenetanár, aki minden tehetségnek irigye volt (a később Kossuth-díjas Csenki Imrét falusi kántornak sem tartotta méltónak!), a hegedű, orgona mellett keveset gyakorló Átsot az 5. évben elbuktatta, sőt a javítóvizsgán is, hiába küzdött az ellen maga az igazgató. Az apa hiába várta haza "okleveles fiát", aki azt írta haza megnyugtatóul, hogy tanító az Alföldön, nem ér rá, majd később jelentkezik. Nem mehetett, hiszen osztályt kellett ismételnie. 1925 nyarát a kollégium coetusában töltötte az igazgató jóvoltából, a szintén otthon-talan, ágrólszakadt másik diákkal, Harcsa Dénessel, aki később Barsi Dénes néven József Attila-díjas író lett, s pár éve halt meg Dunaujváros-



ban. Csak mi tudjuk, alsós kortársaik, hogy mennyit éheztek, nyomorogtak azon a nyáron, amíg a konviktus meg nem nyílt szeptemberben! Sok sérelméért fényes elégtétel volt Átsnak az a győzelem, hogy amikor újra kellett járnia az ötödik évet, az őszi önképzőköri elnökválasztáson a mindig érte rajongó ifjúság a tanári kar jelöltjével szemben, egyhangulag őt választotta elnökké. Mintha ma is látnám magas, karcsu termetét, hátra fésült szőke haját, örökös lázban égő, csillogó szemét.

Az anyagilag tönkrement apa már nem segítette "tanító" fiát egy fillérrel sem. Debrecen akkori három napilapja versengett Áts verseiért, de tiszteletdíjat egyik sem fizetett, nem is volt ez szokás akkor. Csak úgy tanulhatott tovább Áts, hogy a jóságos lelkű igazgató, dr. Veress István minden lehető címen ösztöndíjat juttatott neki, az alsós diákok pedig ellátták hazulról kapott élelemmel.

1926. tavaszán előfizetést gyűjtött Hazulról című verseskötetének kiadására. Versengtünk, hogy ki mennyi előfizetőt szerez neki. Két pengő volt egy kötet előjegyzése. A harmadévesek között én vezettem tiz előfizetővel. Már biztosított volt a verskötet kiadása. A zenetanár (később motorbaleset áldozata lett) rosszakarata tovább üldözte. Rettgett a szegény költő: mi lesz, ha újra elbukik zenéből, ő, a remek jambusok mestere. Közben súlyos betegség támadta meg. Tanárunk, dr. Ecsedi István egyetemi magántanár (akkor Győrffy István mellett legtudósabb etnográfus) titokban pénzelte, hogy gyógyíttassa magát. Adyval szemben Ecsedi is a konzervatív álláspontot képviselte, de Áts tehetségét a legmesszemenőbben elismerte, féltette, mindenképpen gyógyulását akarta.

Ekkora Áts már lelkileg, idegileg összeroppant. Kifizette könyvének nyomdai költségét, felutazott Budapestre és 1926. május 11-én a Dunába vetette magát. Jeltelen sirja: a Farkasréti temetőben. A debreceni Hajdúföld 1926. május 13-i száma "Egy fiatal debreceni poéta tragikus halála" címmel hosszú cikkben ismertette halála körülményeit, méltatta a "nagyon tehetséges magyar poétát", - s ugyanez a szám három versét közölte. Halála után egy évvel (1927. május 11.) a Tiszántúli Hirlapban "Csillagok futása" címmel majdnem egész oldalas megemlékezést irtam róla. Emiatt csak a képesítő vizsgán tudtam a magyarból a jelest kiverekedni. Tudomásom szerint az említett két cikkén kívül egyéb publikáció nem foglalkozik a költészetével. 1973. február 16-án a kálozi klubkönyvtárban előadást tartottam az ifjakkak Áts Józsefről, akinek előre elküldött verseit többen szavalták.

#### MIENK A VERS

Akik bánatot hordozunk magunkban,  
És a szivünkben örökös a gyász,  
És a lelkünk is régen elvirágzott,  
Üszöggel érett magtalan kalász,

Akik fává sohase nőttünk,  
Csak korccsá csorbult maradt a törzsünk,  
Akik a halált bölcsőinkbe  
Az étellel együtt örököltük,



Akik a bérceről lavinának  
Sohse zugtunk a békés völgybe le,  
Fenn az oromon olvasztott sárrá  
Az életgyilkos napsugár heve,

Akiket már régen legyürt az Élet,  
És csak megadni nem tudjuk magunk,  
Akik virágoknál szebben illatos  
Árokban termett gyim-gyomok vagyunk:

Mienk a vers és mienk a költemény,  
Mienk a költő vers=szenvedése,  
És temetőn és a halálon túl is  
Megnyilnak majd szemeink a szépre.

Áts József, az elfeledett költő élete megrendítően és vádlóan példázza azoknak a tehetségeknek a sorsát, akiknek jövőbe vetett hitük, elkeseredett harcuk miatt kellett elpusztulniuk, az akkori társadalom iszonyu taposómalmában.

Tanka János





# könyvespolc

1973. május - július

A székesfehérvári József Attila Gimnázium és Szakközépiskola évkönyve az 1971-72. iskolai évről. Szerk. Kamarás Oszkár. Székesfehérvár, 1972[1973]. 108 l., illusztr.

Dunaujváros, József Attila Általános Iskola évkönyve 1968-1973. [Dunaujváros, 1973.] 32 l., illusztr.

Két újabb évkönyv gyarapította az iskolai kiadványok sorát. A József Attila Gimnázium évkönyvében, a hagyományos anyag mellett, "az iskola falain tulra mutató megemlékezések is vannak. ... szerény kiadványunkban pillantást vetünk városunk évezredes multjába és helyet adunk Petőfiről szóló megemlékezéseknek" - írja az előszóban a szerkesztőigazgató. A Milleniumi visszapillantás... szerzője Halmos István, a Fehérvár Petőfije című írásé Mohácsy Károly. Részletet közöl az évkönyv a Petőfi követválasztási kudarcáról szóló dokumentumjátékból is, melyet Tóth János állított össze és rendezett.

A dunaujvárosi József Attila Általános Iskola évkönyve öt tanévről ad áttekintést, 66 fényképpel illusztrálva. Külön értéke a kiadványnak a Városrészünk, Kertváros című két lap terjedelmű bemutatás, melyet a Kertváros beépítési tervének alaprajza követ.

A Dunai Vasmű Energiagazdálkodó és Szolgáltató gyárrészlege 20 éves. [Dunaujváros, 1973.] [8] lev., illusztr.

A fényképekkel és grafikonokkal gazdagon illusztrált kiadvány bemutatja az egyes részlegeket (Kazánüzem, Turbinaüzem, Villamosüzem, Vizlágító, Szivattyutelepek, Légsűrítő telepek, Oxigén- és gázüzemek), termelését illetve teljesítményét. A kiadvány élén rövid összefoglaló található.

Uttörő olimpiák. 1965-1973 (!1965-1972). (Összeáll. Harcsa Gábor.) [Dunaujváros, 1973.] 159 l.

Budapest (1965-1968), Pécs (1969), Szeged (1970), Miskolc (1971) és Debrecen (1972) után, 1973-ban Dunaujváros lett a színhelye az olimpiának: itt rendezték meg a IX. Nyári Uttörő Olimpiát. Ebből az alkalomból jelent meg a zsebkönyv méretű kiadvány, mely az elért atlétikai csúcok után közli évenként a nyolc olimpia versenyszámai első három helyezettejének nevét, és eredményét sportáganként.



Fortusz, [Maria] Marija [Alekszandrovna] Az "Alba Regia" hősei. Egy felderítő őrnagy feljegyzései a második világháborúból. (Ford. és átd. Apostol András.) Bp. 1973, Zrinyi Kiadó. 112, [12] l., illusztr.

Magyarország felszabadítása történetének feldolgozása már megtörtént. A harcok egyes szakaszairól is jelentek meg tanulmányok, cikkek. Marija Fortusz - Ligya Martiscsenko - és a Hornyánszky házaspár neve és tettük ismert, nem csak az olvasók, hanem a mozilátogatók körében is. A könyvben két akció történetét - az "Alba Regia" és a "Budapest fényei" felderítőcsoport "Balaton" akcióját - írja le az egykori felderítő őrnagy. A korábbi tanulmányok és sajtóközlemények mellett is jelentős e kötet, mert új adatokat közöl, s hitelesen mutatja be a két akció történetét, melyek közül az egyik Székesfehérvárhoz kapcsolódik.

- 6 -





PETŐFI EMLÉKKÖNYVTÁRAT avattak augusztus 10-én, 14 órakor Bicske-Ujtelepen. Az új intézményt, mely kettős feladatot tölt be: öregek napközi otthona és a bicskei Vajda János Nagyközségi Könyvtár klubszerűen kialakított fiókkönyvtára, dr. Sass József, a Nagyközségi Tanács VB elnöke adta át ünnepélyes keretek között a lakoságnak.

Az 1,2 millióból emelt épületben a könyvtár 20 000 forintot kapott berendezésre és ugyanannyit könyvre. Még ebben az esztendőben, november 7-re készül el megyénk másik két Petőfi Emlékkönyvtára: Mezőszilason, a Németh László-házban, a helyi tsz nagyarányú támogatásával és Cecén, ugyancsak helyi erőből, a régi épület jelentős bővítésével.

MEGREPEDT A FÖDÉM és a fal - életveszélyessé nyilvánították a perkátai községi könyvtár épületének egyharmad részét. A már két ízben felújított, részben újjáépített öreg épületben immár harmadszor kell a könyvtárnak "összehúzódnia", kényszerűségből polcait kisebb területre átrendeznie. A költséges "foltozgatás" helyett nagyon ésszerűnek látszik, hogy a könyvtár megnyugtató elhelyezését a tanács új épülettel oldja meg, hosszú időre. Annál is inkább, mert Perkátán ez a klubbal is kiegészített könyvtár a község egyetlen művelődési intézménye.

Összedőléssel fenyegetett a

mezőfalvi községi könyvtár épülete is. A megroppant födémet még a tavasszal valamennyi helyiségben legalább két ponton kellett tartóoszlopokkal alátámasztani, hogy a benttartózkodás veszélyességét elhárítsák. A felújítási munkák augusztusban elkezdődtek, várhatóan szeptember 15-én - másfél hónapos szünet után - újra megnyílik a könyvtár.

ALUMINIUM PANELEKBŐL összerakott épületben helyezi el a községi könyvtárat - előreláthatóan néhány évre - Ráckeresztur tanácsa. A mintegy 80 négyzetméter alapterületű épület elemeit a székesfehérvári Könnyűfémű készítette. A betonalapokat központi helyen, az iskola mellett elkészítették, s az itt berendezett könyvtárat rövidesen átadják a lakoságnak. Végleges épületet az ötödik ötéves tervben emelnek majd. Addig is örvendetes az elhelyezés problémájának az megoldása, mivel az olvasók éppen egy esztendeje várják, hogy könyvhöz jussanak.

ÚJ KÖNYVTÁRÉPÜLETET TERVEZNEK Előszálláson és Besnyőn. Mindkét községben a tanács saját költségforrásaiból emeltet 1974-ben korszerűen tervezett, közel 100 négyzetméter alapterületű épületet. Ezzel a besnyői könyvtár a jelenleginél háromszor, az előszállási pedig több mint tizszer(!) nagyobb - s főleg kulturáltabb helyiséghez jut.



UJ HELYISÉGET KAPOTT az IKARUS Pusztavámi Gyárának szakszervezeti könyvtára. A réginél sokszorta nagyobb, mint egy 60 négyzetméter alapterületű, klubszerűen berendezett szabadpolcos könyvtárat a vállalat és az SZMT Központi Könyvtár közösen alakította ki. Az áttelepítés még áprilisban megtörtént; egyes berendezési tárgyak beszerzése folyamatban van. A 3500-4000 kötetre tervezett letéti könyvtár a Gyár 450 dolgozóját látja el olvasnivalóval: könyvvel, folyóiratokkal és hirlapokkal.

UJ HELYISÉGBEN folytatja munkáját június második felétől a Fejér megyei Továbbképzési Kabinet. A Megyei Tanács István téri épületéből a József Attila Gimnáziumba (Jókai ut 20.) költözött az intézmény, ahol egy volt tanári lakásban, közel 50 négyzetméter alapterületen rendezkedett be. Itt állították fel a Kabinet több mint négyezer könyvtári egységet számláló gyűjteményét. Az iskolai könyvtárhálózat e megyei módszertani központja az átköltözéssel egyidejűleg 24 fiókos katalógus-szekrényvel, újabb könyvállványokkal és egy NDK gyártmányu gyorsmásoló berendezéssel gazdagodott.

A soron következő jelentős munka: a gyorsan gyarapodó állomány feltárása. A megyei kiadványokról és a folyóiratanyagról hétezer pozíciós fénylyukkártya katalógust terveznek.

JÓ ÜTEMBEN HALAD a katalógus-építés a dunaujvárosi járás könyvtáraiban. Valamennyi tervezett helyen elkészült a szerzői és címrendszős betürendes, valamint a szakkatalógus. Először Mezőfalván, Ercsiben, majd Adonyban, Pusztaszabolcson, Baracson, utolsónak

pedig Perkátán fejezték be - azaz hozták naprakész állapotba, az ETO változásait is átvezetve - a katalógusokat. Még a múlt év végén elkészült a József Attila Városi Könyvtár gyermekrészlegének, továbbá a két legnagyobb dunaujvárosi fiókkönyvtár, az Óvárosi és a Ságvári Fiókkönyvtár betürendes és szakkatalógusa is, melyeket ebben az évben a gyermekkönyvtári állomány témakatalógusával egészítették ki.

Megkezdtek a tiszteletdíjas vezetővel működő, nagyobb községi könyvtárakban is a betürendes szerzői és címkatalógusok építését. Elsőnek Besnyőn készültek el a munkával, jelenleg az iváncsai klubkönyvtár katalógusain dolgoznak.

KATALÓGUSRENDSZERT ÉPIT a Balinkai Szénbányák bodajki szakszervezeti könyvtára. A közel tízezer kötetes állományt feltáró betürendes szerzői és címrendszős valamint az ETO rendszerű szakkatalógus mellett különkatalógusokat is terveznek. Elsőnek a betürendes készül el, ez év végéig. A júliusban megkezdett munkát az SZMT Központi Könyvtár irányítja.

NEGYVENEZER forint értékű német nyelvű könyvet - ismeretterjesztő és szépirodalmi műveket, kézikönyveket - osztott szét augusztusban a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Fejér és Veszprém megye 25 német ajkú községének könyvtára számára. Az érintett települések új idegen nyelvű könyvanyaggal való ellátására még mintegy kétszer ennyit juttat központi keretéből a báziskönyvtár, ebben az esztendőben.



KÉT UJABB kis bibliográfiát adott ki - még május folyamán - a székesfehérvári SZMT Központi Könyvtár. Az 56. sorszámu, "90 éve született Juhász Gyula" című Pálfalvi Mária állította össze. A Sudár Ivánné által szerkesztett, másik kis bibliográfia címe: "155 éve született Marx Károly", az 57. sorszámot viseli.

További hét könyvjelzőt is kiadtak, májustól augusztusig: Eugen Delacroix halálának 100., Henri Barbusse születésének 100., Johannes Brahms születésének 150. évfordulójára, Erkel Ferenc halálának 80., Semmelweis Ignác születésének 145., Csontvári Kosztka Tivadar születésének 120. és Pollack Mihály születésének 200. évfordulójára.

DUNAUJVÁROS Helytörténeti Munkaközössége, mely az elmúlt évben alakult meg a város multjának feltárására, július 10-én értekezletet tartott. Az alapításának 25. évfordulójára készülõ Dunaujváros történeti emlékeinek és dokumentumainak gyűjtésérõl többek között beszámolt a város két nagy könyvtárának, a József Attila Városi Könyvtárnak és a Dunai Vasmű Vörösmarty Könyvtárának képviselõje is. Elmondották, hogy az elõbbi intézmény mintegy 5000, az utóbbi 2000 egységbõl álló, cédulakatalógussal feltárt helytörténeti gyűjteménnyel rendelkezik.

A József Attila Városi Könyvtár megkezdte a visszaemlékezések gyűjtését is, hangfelvételek formájában. Eddig hat tekercs hangszalagjuk telt meg régi dunaujvárosi dolgozók - köztük Sztálinváros első könyvtárosának és könyvterjesztõjének - visszaemlékezéseivel. - A városi könyvtár ezuton is felhívja mindazok figyelmét,

akiknek Dunaujváros multjával kapcsolatos, gyűjtésre érdemes tárgyi emlék vagy írott, nyomtatott dokumentum, fénykép stb. van a birtokában, hogy adják át a Helytörténeti Munkaközösségnek: juttassák el a József Attila Városi Könyvtár címére (Dunaujváros, Lenin tér 10.)

A NYÁRI HÓNAPOKBAN is folytatódtak a tapasztalatcserék. Julius 11-én a móri járás fõfoglalkozásu könyvtárosai Esztergomba látogattak, a Városi Könyvtárba. Julius 16-17-én a dunaujvárosi József Attila Városi Könyvtár és a járás fõfoglalkozásu munkatársai megtekintették a Mohácsi Városi, a szerdékényi és a dunaszekcsõi községi könyvtárat. A sárbogárdi járás könyvtárosai a paksi járási szerepü nagyközségi könyvtárat keresték fel, augusztus 15-én.

SZEKSZÁRDI ÉS TATABÁNYAI szakszervezeti könyvtárosok látogatták meg májusban és júniusban a Szakszervezetek Fejér megyei Tanácsa Központi Könyvtárát. A két megye szakszervezeti könyvtárhálózatának központjából érkezett munkatársak Székesfehérvár más szakszervezeti könyvtári létesítményeit is megtekintették.

A VELENCEI NYÁR '73 rendezvénysorozatában több irodalmi, mûvészeti és kulturális esemény könyvtárainkhoz kapcsolódott.

Június 30-án a velencei klubkönyvtárban "Fõlszántom a császár udvarát" címmel népdalestet rendeztek, Oláh Mária, Dombi István és a Fejér megyei Népi Együttes Zenekarának közreműködésével. Ugyanitt nyitotta meg Pálfalvi János július 3-án 17 órakor Szegedi Zoltán festõmûvész kiállítását, melyet 15-ig tekinthettek meg a



látogatók. A Fejér megyei bábegyütések mutatkoztak be műsorukkal július 15-én, ugyancsak a velencei klubkönyvtárban.

A korszerű Gárdonyi-kép problémáiról tartott előadást augusztus 3-án d.e. 10 órakor dr. Nagy Sándor, az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanára a gárdonyi községi könyvtárban, majd dr. Nagy Andor az egri Tanárképző Főiskola tanárának "Gárdonyi mondatszerkesztésének kérdései" című előadását hallgatták meg a megjelentek, melyeket vita követte. Ugyanaznap este 19 órakor Gárdonyi emlékműsort rendeztek a művelődési házban, a Heves megyei Művelődési Központ Irodalmi Színpadának előadásában. Bemutatták Gárdonyi: A lámpás című regényének tv filmváltozatát, előtte dr. Nagy Andor mondott bevezetőt Gárdonyi és a színház kapcsolatáról.

Még egy rendezvénye volt a nyári időszakban a velencei klubkönyvtárnak: augusztus 15-én M. Tóth István festőművész nyitotta meg Fehér László, Kőnig Róbert és Kőnig Frigyes kiállítását; ezt tíz napon át tekinthették meg az érdeklődők. Honismereti tanácskozást tartottak augusztus 27-én 9 órai kezdettel a sukorói klubkönyvtárban, melyen dr. Novák József, a Népművelési Intézet munkatársa tartott előadást a honismeret és a hazafiság kapcsolatáról, majd dr. Farkas Gábor, a Fejér megyei Levéltár igazgatója "A honismereti mozgalom időszerű kérdései megyénkben" címmel. Ugyanitt került sor 19 órakor a "Honismeret és népművészet énekekkel, zenével" című programra, melyben dr. Barsi Ernő, a győri Felsőfoku Tanítóképző tanszékvezető tanára és dr. Barsi Ernőné, a győri Állami Zeneiskola tanára működött közre.

A tervezett rendezvények közül mindössze egy maradt el: a Velencén, június 27-re hirdetett író-olvasó találkozó Fehér Klárával, az író betegsége miatt.

JÁTÉK A PAPIRKOSÁRBAN címmel, június 11-én két könyvtárban is műsort adott a dunaujvárosi Bartók Béla Művelődési Ház bábcsoportja Székesfehérvárott: délelőtt a Velineszky László Városi Könyvtár, délután pedig a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár gyermekrészlegében. Az előadás után ollót kaptak a gyerekek, közös bábfigura-készítés következett.

ALKOTÓMŰHELY címmel új rendezvény-sorozatot indít ez év őszén a Dunai Vasmű Vörösmarty Könyvtára. Az eddigi irodalomtörténeti előadások helyett - erre az új sorozat címe is rámutat - olyan író-olvasó találkozókat terveznek, amelyek a meghívottak mélyebb megismerését, az alkotó módszereikbe való betekintést is lehetővé teszik a hallgatóságoknak. Az írók mellől aligha maradhatnak el a műfaj "riporterei": a beszélgetést vezető, értő irodalomtörténészek, kritikusok.

Októberben Moldova György, decemberben Jókai Anna lesz a könyvtár vendége.

AKTUÁLIS külpolitikai kérdésekről adott áttekintést előadásában Sudár Iván, a Megyei Tanács VB elnökhelyettese, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban augusztus 30-án megtartott Szabad pártnapon.

NÉGY ÓVODA ősszel iskolába induló nagycsoportosai ismerkedtek július és augusztus folyamán a Velineszky Könyvtárral.